

Henkirikosraportti

- työryhmän ehdotukset niiden ehkäisemiseksi

Työryhmä, sen toimeksianto ja työskentely

Rikoksentorjuntaneuvosto asetti väkivallan vähentämishojelman valmistelua varten kokouksessaan 30.1.2004 työryhmän, jonka tuli

- kuvata henkirikollisuuden kehitys, vertailla Suomen henkirikollisuutta eurooppalaisiin maihin ja selvittää suomalaisen henkirikollisuuden ominaispiirteet
- selvittää, missä määrin henkirikollisuus mahdollisesti eroaa muusta väkivallasta muutenkin kuin seurausten perusteella
- analysoida esimerkiksi vuoden 2002 henkirikokset tavalla, jota käytetään kuolemaan johtaneiden merkittävien onnettomuuksien (tai liikenneonnettomuuksien) tutkintaan ja jossa rikostilanteen ominaisuuksien, sen lähihistorian jne. perusteella selvitetään, mihin tekijöihin vaikuttamalla henkirikos olisi voinut jäädä tapahtumatta
- selvittää, olisiko yrityksiksi jääneistä henkirikoksista saatavissa ohjetta ehkäistä henkirikoskuolemia
- esittää suositukset henkirikoksia vähentäviksi toimiksi

Työryhmän puheenjohtajaksi nimettiin johtaja Kauko Aromaa Heunista ja jäseniksi ylikomisario Tero Haapala Keskusrikospoliisista, tutkija Martti Lehti Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta, komisario Juha Rautaheimo Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksesta, erikoistutkija Risto Repo Onnettomuustutkintakeskuksesta ja erikoistutkija Pekka Santtila Poliisiammattikorkeakoulusta. Työryhmä on kokoontunut neljä kertaa. Poliisiedustajat eivät kuitenkaan päässeet osallistumaan kokouksiin. Työryhmän sihteerinä on toiminut pääsihteeri Hannu Takala rikoksentorjuntaneuvostosta.

Työssään työryhmä on käyttänyt henkirikollisuudesta aikaisemmin julkaistujen tutkimusten, erityisesti Janne Kivivuoren *Suomalainen henkirikos* (Kivivuori 1999), Tapio Lappi-Seppälän toimittaman artikkelikokoelman *Homicide in Finland* (Lappi-Seppälä 2001) ja Martti Lehden *Henkirikoskatsaus 2002* (Lehti 2004a), ja tilastolähteiden lisäksi poliisin rikosilmoitusjärjestelmästä tulostettua pientä satunnaisnäytettä vuoden 2003 täytetyistä tahallista henkirikoksista, niiden yrityksistä ja pahoinpitelyihin liittyvistä kuolemantuottamuksista. Tämän aineiston pohjalta on pyritty arvioimaan, mihin tekijöihin vaikuttamalla henkirikos olisi jäänyt tapahtumatta ja millaisin toimin henkirikos olisi saattanut jäädä yritykseksi. Sihteerin kuvaus tästä aineistosta on raportin liitteenä (*liite 1*). Työryhmää varten sihteeri laati Suomen ja Irlannin henkirikosten vertailun, joka niin ikään on liitteenä (*liite 2*).

Sisällys

1. Henkrikollisuus Suomessa	4
------------------------------------	---

2. Henkrikosten ehkäisystä	10
-----------------------------------	----

2.1 Henkrikosten sosiaalinen ehkäisy	11
--------------------------------------	----

2.2 Henkrikosten tilannetorjunta	15
----------------------------------	----

3. Tutkimus, seuranta ja suunnittelumenetelmät	25
---	----

Lähteet	27
---------	----

Liitteet:

Liite 1: *Henkirikokset 2003*

Liite 2: *Irlannin ja Suomen henkrikollisuuden vertailu*

1. Henkirikollisuus Suomessa

Suomessa henkirikollisuudesta on käytettävissä poikkeuksellisen hyvät tilastotiedot, joista saadaan verraten luotettava kuva myös pitkän ajanjakson kehityksestä. Kuolemansyytilastot ja tilastot poliisin tietoon tulleesta rikollisuudesta kertovat henkirikosmäärät varsin yhtäpitävästi.

Suomen henkirikollisuus on pitkään, jo toista sataa vuotta, ollut muihin pohjoismaihin ja Euroopan Unionin jäsenmaihin verrattuna runsasta. Siinä on kuitenkin ollut kausittaista vaihtelua. Esimerkiksi 1920-luvulla henkirikoskuolleisuus oli kolminkertaista 1990-luvun loppuun verrattuna. Kymmenvuotiskautena 1995-2004 poliisi on tilastoinut kuolemaan johtavia väkivaltarikoksia seuraavasti:

Poliisin tietoon tulleet kuolemaan johtaneet väkivaltarikokset 1995-2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004 ¹
Murha	40	33	30	21	37	37	48	44	28	50
Tappo	106	119	107	98	103	108	106	87	75	98
Surma	0	1	2	0	2	1	1	0	0	0
Edellisiä yhteensä	146	153	139	113	142	146	155	131	103	148
Lapsensurma	0	3	0	0	1	2	1	1	0	0
Pahoinpitelyrikos ja kuolemantuottamus	29	32	31	32	32	28	33	27	30	28
Kuolemaan johtaneita väkivaltarikoksia yht.	176	188	170	145	175	176	189	159	133	176

Kuolemansyytilaston mukaan väkivaltaisesti kuolleiden määrät ovat vaihdelleet samana kautena seuraavasti:

Tahallisen väkivallan seurauksena kuolleet 1995-2004 kuolemansyytilaston mukaan

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
150	170	142	125	145	139	154	133	99	..

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on viimeisimmissä Rikollisuustilanne –katsauksissaan selvittänyt näiden kuolemaan johtavan väkivallan seurannassa käytettyjen mittareiden suhteita. Kuolemansyytilastoon tilastoidaan tahalliseen väkivaltaan kuolleet, Suomessa pysyvän asuinpaikan omaavat henkilöt riippumatta rikoksen tapahtumapaikasta. Se sisältää siten myös suomalaisiin ulkomailla kohdistuneet henkirikokset, sen sijaan tilasto ei sisällä Suomessa ulkomaalaisiin kohdistuneita rikoksia eikä rikoksia, joissa uhri on hävitetty siten ettei kuolemansyytutkintaa ole voitu suorittaa. Luvut käsittävät myös pahoinpitelyn yhteydessä kuolleet, joiden kuolemat

¹ Ennakkotieto

arvioidaan rikosoikeudellisesti tuottamuksellisesti aiheutetuksi. Poliisitilasto puolestaan tilastoi Suomen poliisin tietoon tulleet rikokset, jokainen henkirikoksen uhri tilastoidaan omana rikoksenaan. Tilasto sisältää lähinnä Suomessa tehtyjä henkirikoksia, kuitenkin myös poliisitilastoon sisältyy vuosittain muutamia ulkomailla tehtyjä rikoksia, joiden tutkinta syystä tai toisesta on päätynyt Suomen poliisiviranomaisten tehtäväksi. Yleensä henkirikoksilla tarkoitetaan tappoa, sen törkeämpää tekoastetta eli murhaa ja poikkeuksellisesti sovellettavaa lievintä surma –nimikettä, mutta kuolemaan johtavaan väkivaltaan tulee sisällyttää lisäksi kuolemantuottamukset pahoinpitelyjen yhteydessä.

Henkirikoskuolleisuus noin 2,5-kertaista Länsi-Euroopan maihin verrattuna

Kuolemansyytilastojen mukaan Suomessa kuolee henkirikoksissa noin 2,5 ihmistä 100 000 asukasta kohden. Useimmissa läntisen Euroopan maissa luku on noin 1 tai sen allekin. Yleensä Itä-Euroopan maissa on korkea, monesti Suomen tasoa korkeampi henkirikoskuolleisuus. Oheinen WHO:n Euroopan HFA -tietokannasta laadittu kuvio osoittaa, kuinka dramaattisesti Suomi poikkeaa Länsi-Euroopan maista. Kolmen vuoden keskiarvot on laskettu viimeisiltä vuosilta, joilta tietoa saadaan, yleensä 2000-luvulta.

Kaksi kerrostumaa

Henkirikosten yhteismäärä (yrityksiä lukuun ottamatta) on pysynyt useamman viime vuosikymmenen suhteellisen vakaana, kun jätetään ottamatta huomioon normaali vuotuinen vaihtelu. Rikosten luonne on kuitenkin jossakin määrin muuttumassa. Ajankohtaisessa tilanteessa henkirikollisuudessa näyttäisi olevan kaksi kerrostumaa: toisaalta keski-ikäisen, syrjäytyneen ja alkoholisoituneen miesväestön ryyppysakki-tapot, jotka edelleen ovat suomalaisen henkirikollisuuden eräänlainen perustyyppi; toisaalta nuoremman ikäluokan tekemät henkirikokset, joissa edelliseen verrattuna

useammin käytetään ampuma-aseita ja joita ei tehdä yksin yksityisasunnoissa ja joissa väkivallan käyttö on edellistä välineellisempää. Jälkimmäisessä on kysymys nuorten syrjäytymisestä, jota usein huumeet ovat edistäneet.

Henkirikokset laskivat vuosina 2002 ja 2003. Jälkimmäinen oli pitkän ajanjakson harvimpien rikosten vuosi. Eräiden arvioiden mukaan kysymys olisi jo 1990-luvulla alkaneesta vanhemman väestön ryypysakkitappojen vähittäisestä väistymisestä ja siitä, että nuoremman ikäluokan uudemmantyyppiset ja ”eurooppalaisemmat” henkirikokset eivät enää lisääntyneet. Tämän perusteella odotettiin henkirikollisuuden kääntyneen pysyvämmiin laskuun. Vuoden 2004 henkirikosmäärät kuitenkin palasivat kymmenvuotiskauden keskimääräiseen tasoon.

Missä määrin vuoden 2004 luvuissa olisi kysymys maaliskuussa tapahtuneesta alkoholiveron muutoksesta, ei voida sanoa tutkimatta tarkemmin kyseisen vuoden henkirikoksia. Yleensä on todettu, että alkoholinkulutuksen kasvu vaikuttaa välittömästi poliisin tietoon tulleisiin pahoinpitelyihin, mutta kulutustason muutosten yhteys henkirikosten määriin ei ole yhtä selvä ja välitön. Näitä tilastollisia yhteyksiä koskevat tulokset ovat perustuneet aineistoihin, joissa kasvanut kulutus on ohjautunut mietoihin juomiin. Vuosi 2004 on poikkeuksellinen siksi, että kulutus siirtyi voimakkaasti väkeviin. Tällaisella muutoksella saattaisi olla välittömämpi yhteys henkirikollisuuden kasvuun.

Henkirikosten yrityksiä poliisi on tilastoinut viime vuosina noin 350 vuodessa. 1980- ja 1990-lukujen taitteessa yritysten määrä kasvoi voimakkaasta poliisitilastoissa, mutta ei tuomioistuintilastoissa. Tämä tarkoittaa, että kysymyksessä todennäköisesti oli poliisin tilastointikäytännön muutos. Viime aikoina henkirikosten yritykset ovat jonkin verran lisääntyneet tuomioistuintilastonkin mukaan.

Henkirikokset ovat enimmäkseen miesten välistä väkivaltaa. Tavallisimmin henkirikos kohdistuu tuttavaan, jonka kanssa on ryypiskelty. Tappaja ja uhri ovat yleensä taustoiltaan toistensa kaltaisia ja elävät samanlaisissa olosuhteissa.

Noin viidennes henkirikoksista on parisuhdetappoja tappajan ollessa silloin pääsääntöisesti mies ja uhri nainen. Suomessa naisen riski tulla surmatuksi on kansainvälisesti verrattuna huomattavan korkea. Kun naisiin kohdistuvien henkirikosten osuus ei Suomessa ole erityisen korkea, vaan jopa alhaisempi kuin monissa Euroopan maissa, on luontevaa nähdä naisiin kohdistuvien henkirikosten runsauden pikemminkin selittyvän samoista tekijöistä kuin henkirikollisuuden runsauden yleensä eikä niinkään miesten ja naisten suhteisiin liittyvistä Suomen erityispiirteistä. Ainakin osa parisuhdetapoista voidaankin luonnehtia ryypysakkitapoiksi, joissa ryypysakki on tullut parisuhteeseen.

Alueelliset erot kasvaneet

Henkirikollisuuden alueelliset erot ovat Suomessa kasvamassa. Uudenmaan (pääkaupunkiseutu mukaan lukien) henkirikostiheys on nykyisin Euroopan Unionin keskitasoa ja laskenut siihen maan keskitasosta hyvinkin lyhyessä ajassa. Sen sijaan Pohjois- ja Itä-Suomen korkean henkirikollisuuden alueilla henkirikosriski on kasvanut ja on nykyisin yli 10-kertainen Uuteenmaahan verrattuna. Kun muutenkin näyttää siltä, että henkirikollisuus on kasvanut niillä alueilla, jotka heikoimmin ovat menes-

tyneet viime vuosikymmenen hyvinvoinnin uusjaossa, henkirikollisuuden yhtenä selittäjänä lienee väestön suhteellinen köyhtyminen ja syrjäytyminen. Syrjäytyneisyyttä korostetaan muuallakin henkirikollisuutta selittävänä tekijänä. Erotukseksi monista ulkomaista ongelma ei Suomessa tällä hetkellä paikannu suuriin kaupunkeihin (ja niiden slummiutuneisiin esikaupunkeihin) vaan Itä- ja Pohjois-Suomen kuntiin.

Suomalaisen henkirikollisuuden se osuus, jolla se ylittää esimerkiksi muiden Pohjoismaiden henkirikollisuuden, on työttömän ja muutenkin syrjäytyneen väestön tekemät (ja sellaisiin kohdistuvat) henkirikokset. Jos lasketaan vain aktiiviväestön henkirikoksia suhteessa työssä käyvään väestöön, suomalainen henkirikollisuus on normaalia pohjoismaista tasoa. Työttömyys itsessään ei ole seikka, joka selittäisi henkirikollisuutta. Se kuvaa yleisemmin yhteiskunnallista syrjäytyneisyyttä ja niiden asemaa, joilla esimerkiksi elintapojen vuoksi on erityinen riski syyllistyä henkirikoksiin (tai joutua sellaisen uhriksi).

Yhteys alkoholin humalakulutukseen

Suomalainen henkirikollisuus on voimakkaasti yhteydessä alkoholin käyttöön. Muuallakin väkivaltarikoksiin syyllistyvät ja niiden uhritkin ovat varsin usein päihtyneitä, mutta näyttäisi siltä, että suomalaisessa kulttuurissa viinan ja väkivallan yhteys on korostunut: tekijöistä ja uhreista on meillä vielä suurempi osuus humalassa kuin muualla ja suomalaisille tekijöille ja uhreille on tyypillistä niin korkeat verenalkoholipitoisuudet, että humala voidaan luonnehtia tolkuttomaksi. Siten huomattavasti runsaampi alkoholinkulutus useimmissa Länsi-Euroopan maissa eikä edes humalahakuinen juominen (kuten vertailu Irlantiin osoittaa) tuota samassa määrin henkirikoksia kuin suomalainen juominen. Ilmeisesti kysymys on henkirikoksiin johtavien juomistilanteiden erityispiirteistä Suomessa verrattuna läntiseen Eurooppaan. Meillä henkirikoksiin johtavat juomistilanteet ovat usein syrjäytyneiden ihmisten keskinäistä sosiaalisesti eristäytynyttä ryypiskelyä, siten että seurueen kaikki jäsenet ovat hyvin vahvasti päihtyneitä alkoholin suurkuluttajia.

Kansainvälisen uhritutkimuksen mukaan väkivaltatapahtumia eli tilanteita, joissa käytetään väkivaltaa tai sen uhkaa, on Suomessa suunnilleen yhtä paljon kuin läntisissä teollisuusmaissa keskimäärin. Maitten välillä on eroja siinä, kuinka väkivalta tai sillä uhkaaminen tiedostetaan ja raportoidaan tällaisissa kyselyissä. Kyselyt eivät tavoita syrjäytyneintä väestöä. Tällaisista vertailun luotettavuutta heikentävistä seikoista huolimatta näyttäisi perustellulta sanoa, että Suomessa ei väkivaltaa yleensä esiinny erityisen runsaasti, mutta väkivalta meillä poikkeuksellisen suurella todennäköisyydellä johtaa hengenmenoon. Tämä merkitsee, että kuolemaan johtava väkivalta paikantuu meillä erityisiin väestöryhmiin ja erityisiin väkivallan käyttötilanteisiin niiden keskuudessa, eikä sen runsaus selittyisi väkivallan yleisestä runsaudesta.

Suomessa henkirikoksista hyvin vähän on sellaisia, joissa kuolema olisi varsinaisesti tavoiteltu seuraus, vielä vähemmän on varsinaisesti suunniteltuja. Henkirikosten tapahtumakuvauksissa korostuu osapuolten niin vahva päihtymys, että rikoksen tahallisuus on pelkkä juridinen konstruktio. Hyvin usein tekijä itse käsittäessään tekemänsä ja sen seurauksen pyrkii saamaan paikalle apua. Yleiskuva monien muiden maiden henkirikoksista on, että niissä kuolemat olisivat aidosti tahallisempia

ja tavoitellumpia seurauksia. – Henkirikos on monelle tekijälle henkisesti hyvin raskas. Esimerkiksi viidennes elämänkumppaninsa, lapsensa tai muun lähiomaisen surmanneista tekee teon jälkeen itsemurhan. Osassa näistä on kysymys itsemurhasta, jossa tekijä haluaa ”pelastaa myös omaisensa kärsimästä” ja asialla on näin yhteys maamme korkeaan itsemurhatiheuteen.

Tekijöillä usein mielenterveyden ongelmia

Monessa maassa korostetaan tekijöiden mielenterveydellisiä ongelmia yhtenä henkirikoksia selittävänä seikkana. Todennäköisesti mielenterveyden ja häiriöiden määrittelyssä on huomattavia kansallisia eroja. Joissakin maissa saatetaan pitää lähtökohtaisena olettamuksena, että mieleltään terve ei tapa toista. Suomessa taas korostetaan sitä, että mielenterveyden ongelmista huolimatta henkirikoksen tekijä voidaan katsoa syyntakeiseksi. Kun tekijöistä valtaosa on tekohetkellä ”hulluna humalassa”, kiinnostusta ei ole mahdollisen muun mielenterveydellisen ongelman selvittämiseen. Kuitenkin on syytä kiinnittää huomiota siihen, että yhden kymmenestä henkirikoksesta arvioidaan meillä ensisijaisesti johtuneen mielenterveyden häiriöstä ja lähes joka viidennessä mielenterveyden häiriö arvioidaan ainakin osasyiksi. Osuus kasvaa edelleen, kun mukaan lasketaan henkirikosten tekijät, joiden tiedetään olleen mielenterveyshoidossa, ja sellaisetkin, joiden tiedetään käyttäneen psykelääkkeitä. Jälkimmäisissä on sekä esimerkiksi puolison lääkkeitä itseään lääkitseviä että päih-teiden sekakäyttäjiä. Mielenterveyslääkkeiden ja alkoholin yhteisvaikutus voi olla arvaamaton päihtymystila, jollaiset tuottavat vuosittain meillä useita henkirikoksia. - Tuore väitöskirja osoittaa alkoholin väärinkäytön yhdistyneenä skitsofreniaan lisäävän naisilla riskin syyllistyä törkeään väkivaltarikokseen 77-kertaiseksi ja yhdistyneenä persoonallisuushäiriöön 84-kertaiseksi, kun pelkkä väärinkäyttö lisää riskiä vain 49-kertaiseksi normaaliväestöön nähden (Weizmann-Henelius 2004).

Henkirikokset interaktiorikoksia

Henkirikoksia niin meillä kuin muuallakin koskee se, että ne hyvin harvoin kohdistuvat sattumanvaraisiin uhreihin (kuten esim. umpimähkäinen ammuskelu). Yleensä henkirikoksen uhri on tekijän tuttu, ellei puoliso tai lähiomainen. Taustana on mahdollisesti osapuolten aikaisempaakin väkivaltaa, mutta väkivaltaa ja siitä seuraavaa kuolemaa on yleensä edeltänyt jonkinlainen riidaksi luonnehdittava konflikti. Tästä osapuolten välisestä interaktiosta meillä on varsin huonot tiedot, koska ulkopuolinen tarkkailija on harvoin paikalla ja tapahtumien kulkua yksityiskohdissaan ei yleensä kyetä luotettavasti rekonstruoimaan. Syyllisyyskysymyksen arvioinnin kannalta ei yleensä ole tarpeen tietää uhrin ja tekijän välisen vuorovaikutuksen yksityiskohtia. Monessa henkirikoksessa kuitenkin on kysymys sellaisesta uhrin ja tekijän välisestä kamppailusta, jossa asioiden ollessa vähän toisin, uhri olisikin voinut olla tekijä.

Paljon julkisuutta saaneet alaikäisten henkirikokset ovat harvinaisia, joskin 2000-luvulla niitä on ollut tavallista enemmän. Alle 15-vuotiaita on noin kaksinkertainen määrä henkirikosten uhreina kuin tekijöinä.

Ryöstömurha on Suomessa hyvin harvinainen, poliittisia henkirikoksia ei ole pitkään aikaan tavattu. Muutamassa täytetyssä henkirikoksessa ja lukuisammassa yrityksissä on kysymys ollut joistakin rikollisjoukkion sisäisistä tai välisistä selvittelyistä, joissa henkirikoksella on ollut selvä välinemerkitys. Muutama henkirikos vuodessa tapahtuu muun rikoksen yhteydessä.

2. Henkirikosten ehkäisystä

Henkirikosten ehkäisyssä tulevat periaatteessa sovellettavaksi samat lähestymistavat ja strategiat kuin muidenkin rikosten ehkäisyssä. Harkita kuuluu kahta keskeistä lähestymistapaa:

- *sosiaalinen ehkäisy* eli toimet, joilla pyritään vähentämään alttiutta käyttää tahallista toisen kuolemaan johtavaa väkivaltaa tätä kohtaan (toimet vähentää todennäköisyyttä ”tulla tappajaksi” tai ”jatkaa tappamista”); sosiaalinen ehkäisy voi kohdistua myös uhreihin, jolloin pyritään vähentämään joidenkin henkilöiden erityistä alttiutta joutua henkirikoksen uhreiksi
- *tilannetorjunta* eli toimet, joilla pyritään vähentämään hengenmenetykseen johtavan väkivaltatapahtuman todennäköisyyttä vaikuttamalla sen esihistoriaan ja väkivallan käyttötilanteeseen ja tekoympäristöön taikka vähentämään, jos väkivaltaa kuitenkin käytetään, sen seurausten vakavuutta

Lähestymistavat poikkeavat toisistaan teoreettiselta perustaltaan. Edellisessä on kysymys rikosten nk. psykososiaalisista riskitekijöistä, jotka vaikuttavat yksilön kehitykseen tulla tappajaksi (tämän vuoksi lähestymistavasta käytetään myös englanniksi nimeä *developmental prevention*). Esimerkiksi henkirikosten yhteys syrjäytyneisyyteen ja alkoholisoituneisuuteen saattaa tämän lähtökohdan mukaan merkitä toimia syrjäytymiskehityksen ehkäisemiseksi taikka sen ehkäisemiseksi, että joista kuista tulee alkoholin ongelmakäyttäjiä. Samoin toimet, joilla ehkäistään väkivaltaisuutta, joka jo varhaisnuoruudessa voi ilmetä heikkona itsekontrollina tai puutteellisena empatiana, kuuluvat tähän lähestymistapaan. – Nykyisin on tapana korostaa, että riskitekijöiden ohella kehitykseen vaikuttavat myös erilaiset suojelevat tekijät, joita voidaan pyrkiä vahvistamaan.

Lähestymistavalle on tyypillistä, että tuloksia joudutaan odottamaan ja vaikutusmekanismit ylipäättänsä ovat epävarmoja. Toisaalta arvioidaan, että panostukset tämän lähestymistavan mukaisiin toimiin ovat pitkällä tähtäyksellä edullisinta rikollisuuden ehkäisyä.

Tilannetorjunnassa vaikutettaviksi asioiksi tarjoutuu paljon laajempi skaala asioita, kuin mitä edellinen pitää rikollisuuden syinä. Tilannetorjunnassa oletetaan, että rikos ei johdu yksin tai pääasiassakaan tekijän yksilöllisistä ominaisuuksista (jotka olisivat jonkinlaisen kehityksen tulos) vaan se, tapahtuuko rikos vai ei, on paljolti seurausta itse rikostilaisuuden ominaisuuksista, jotka suosivat rikoksen tapahtumista. Keskeistä teoreettista perustaa ovat nk. arkirutiiniteoria ja rationaalisen valinnan teoria, jotka kummatkin korostavat rikoskäyttäytymisen ja muun käyttäytymisen periaatteellista samankaltaisuutta. Tilannetorjunnassa rikoksen ”syyksi” voidaan nähdä esimerkiksi rikoksen tekemisen helppous, ja rikoksia ehkäistään toimilla, joilla vaikeutetaan rikoksen tekemistä. Ajatellaan, että rikos edellyttää aina tilannetta

- jossa mahdollinen motivoitunut tekijä
- kohtaa rikoksen kohteen (henkirikoksessa uhrin)
- ilman että paikalla olisi nk. kykenevää valvojaa

Kykeneväksi valvojaksi taas käsitetään jokainen, jonka läsnäolo saisi mahdollisen rikoksentekijän käyttäytymään toisin.

Työryhmän käsityksen mukaan **henkirikosten ehkäisemiseksi tarvitaan kumman-kin lähestymistavan mukaisia toimia**. Kun kuitenkin sosiaalisessa ehkäisyssä korostuvat silloin toimet, joilla ehkäistään yleensä väkivaltaa, työryhmä tässä painottaa vain asioita, jotka erityisemmin näyttävät koskevan henkirikoksia ja niiden ehkäisyä. Jos tavoite on henkirikosten määrän vähentäminen varsin lyhyellä aikavälillä, saattavat tärkeimmät toimet kuulua tilannetorjunnan alueelle. Tilannetorjunta soveltuu muutenkin parhaiten täsmällisesti rajattuun rikollisuusongelmaan. Edellä on todettu, että maassamme ongelma ei niinkään ole väkivaltatapahtumien yleinen runsaus kuin korkea todennäköisyys kohtalokkaisiin seurauksiin väkivaltaa käytettäessä.

Lisäperusteluna työryhmän painotukselle on se, että yleensä onnistutaan helpommin pyrkimyksissä vähentää rikollisuutta niiltä osin kuin se on poikkeuksellisen runsasta.

2.1 Henkirikosten sosiaalinen ehkäisy

Suomalainen kulttuuri tunnustaa ääriharvoja tilanteita, joissa tappamiseen olisi varsinainen oikeutus. Tällaiseksi käsitetään lähinnä vain sotatoimet taikka eräät poliisitoiminnan poikkeustilanteet. Epäilemättä kuitenkin joskus väkivallan käyttö koetaan oikeutetuksi - ellei velvoittavaksikin. Erityisesti miehisessä kulttuurissa se, jota kohtaan on hyökätty, saattaa pelätä ”menettävänsä kasvonsa”, ellei hän vastaa väkivaltaan väkivallalla. Jos konfliktin osapuolet ovat humalaltaan arvostelukyvöttömiä ja käsillä on henkirikokseen soveltuvia välineitä, seurauksena voi olla hengenmeno.

Kulttuurin muutokset ovat hitaita eivätkä helposti erityisin interventioin toteutettavia. Kuitenkin

pitkän tähtäyksen asennekasvatuksessa tulisi pyrkiä edistämään väkivaltaa johdonmukaisesti kaihtavaa, provokaatiosta provosoitumatonta, sovitteluvaa ja harkitsevaa miehistä ihannetta.

Tappamisesta on tullut kulttuurissamme siten arkipäivää, että media välittää uutisina tietoa väkivaltakuolemista eri puolilta maailmaa. Sellainenkin TV:n ja muu viihdetarjonta, jota ei käsitetä varsinaiseksi väkivaltaviihdeksi, sisältää runsaasti tappamista. Tietokonepeleissä tappaminen voi olla pelin keskeinen sisältö. Ainakin tällaisen kehityksen vaikutus on, että se on *yleistänyt tappamisen taitotietoa*.

Työryhmästä olisi tarkemmin

selvitettävä tarvetta ja mahdollisuuksia toimiin median välittämää väkivaltaa vastaan.

Henkirikoksilla on paljon yhteyksiä muihinkin väkivaltarikoksiin. Henkirikosten tekijöillä on yleensä taustallaan aikaisempaa väkivaltaa. Tämä havainto perustelee pyrkimykset vähentää väkivaltaa yleensä ja vaikuttaa väkivaltarikoksiin jo syyllistyneisiin siten, ettei väkivalta toistu/jatku.

Työryhmä listaa **yleisesti väkivaltaa vähentämään pyrkivinä sosiaalisen ehkäisyn toimina** esimerkiksi seuraavat asiat

- **väkivallan vastaisuuden edistäminen kulttuurin muutoksena**
- **väkivallattomien konfliktinratkaisumenetelmien edistäminen**
- **syrjäytymisen ehkäiseminen**
- **alkoholin humalakulutuksen ja suurkulutuksen ehkäiseminen**
- **huumeiden käytön ehkäiseminen; erityisesti amfetamiini ja eri päihteiden sekakäyttö voivat aiheuttaa sekavuustilan, johon liittyy arvaamatonta väkivaltaa, mutta muutkin huumeet voivat monella tavoin olla yhteydessä väkivaltaan**
- **järjestäytyneen rikollisuuden torjunta**

Kuolemaan johtaneista henkirikoksista suhteellisen harva mutta yrityksistä useampia on liittynyt järjestäytyneen rikollisuuden sisäisiin suhteisiin, esimerkiksi rikollisjoukkojen välienselvittelyihin. Rikollisjärjestöt voivat käyttää äärimmäistä väkivaltaa järjestön sisäisen kuuliaisuuden ylläpitämiseksi taikka ilmiantajien vaientamiseksi. Yleensä organisoidun rikollisuuden ehkäisytoimet ovat periaatteessa samoja kuin muunkin rikollisuuden.

Toimista, joilla pyritään vaikuttamaan **jo ilmenneeseen väkivaltaan sen uusiutumisen ehkäisemiseksi** on syytä erityisesti mainita

- **toimet keskittymishäiriöisten ja aggressiivisten lasten kasvun, näiden vanhempien ja koulunkäynnin tukemiseksi**; vaikka saattaa olla, että nk. ADHD -oireyhtymän merkitystä on ylikorostettu tulevan väkivaltakäyttäytymisen riskitekijänä, tällaiset lapset vaativat niin vanhemmiltaan kuin koulussa erityistä tukea ja mahdollisesti ammattiauttamista, jollaisella ongelmaan voidaan vaikuttaa
- **ohjelmat, joilla väkivaltarikoksiin syyllistyneitä tuetaan pyrkimyksessä väkivallattomuuteen**; tällaisia on esimerkiksi tarjolla miehille naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi tai kognitiivisten taitojen ohjelmina väkivaltarikoksista tuomituille vangeille taikka niin ikään vankilassa toteutettuina seksuaalista väkivaltaa koskevinä erityisohjelmina
- **sikäli kuin kysymys on nimenomaan henkilöistä, joiden taipumus on olla ”pahana humalassa”, väkivaltaa on syytä pyrkiä ehkäisemään ohjelmilla, joilla pyritään saamaan alkoholin käyttö hallintaan**; tällaisia päihdeohjelmia järjestetään vankiloissa ja niihin voidaan saada kiinnitettyksi sellaisiakin henkilöitä, jotka eivät koe väkivaltaisuuttaan ongelmaksi
- suunnitelmissa **sopimushoidoksi** tulisi ottaa huomioon niin alkoholin ongelmakäyttöön kuin erityisemmin väkivaltaisuuteen kohdistuvat ohjelmat

Syrjäytymisen ehkäiseminen ja syrjäytyneisyyden vähentäminen. Suomalaisen ”henkirikollisuuden extra”, se osuus, jolla henkirikosmäärämme ylittävät länsi-eurooppalaisen keskitason, on paikantunut nimenomaan syrjäytyneeseen ja alkoholi-soituneeseen verraten iäkkääseen pohjois- ja itäsuomalaiseen miesväestöön. Muual-lakin henkirikollisuus on paljolti ”liikaväestön” ongelma, joka kuitenkin paikantuu eri tavoin. Näyttää siltä, että sille väestöryhmälle, jossa henkirikoksen riski on kor-kein, on tyypillistä *elämäntilanteen toivottomuus monessa mielessä* ja sosiaalisten suhteiden rajoittuminen kohtalotovereihin, joiden kanssa aikaa vietetään ryypiskel-len. Yleiset toimet syrjäytymisen ehkäisemiseksi eivät riittävästi kohdennu tähän ryhmään, mutta niillä voidaan ehkäistä vastaavan ongelman synty jossakin muualla ja muussa ryhmässä. - Vaikka ongelma maantieteellisesti paikantuu erityisesti pohjois- ja itäsuomalaiseksi, sama elämäntilanteen yleinen toivottomuus luonnehtii runsasta osaa muuallakin tehdyistä henkirikoksista.

Ongelmaan on sikäli vaikea vaikuttaa, että se on paljolti myös seurausta tietoisista poliittisista ratkaisuista. Työryhmän käsityksen mukaan

tarvittaisiin paljon erilaisia toimenpiteitä, joilla vähennettäisiin syrjäytyneen väestön sosiaalista eristäytyneisyyttä ja moniongelmaisuuutta ja parannettaisiin elämänlaatua.

Ulkoisten elinolojen parantamisen ohella pitäisi pyrkiä tarjoamaan elämälle muuta-kin sisältöä kuin runsas alkoholikäyttö (sikäli kuin sitä ei löydy työelämästä, pitäisi edistää muita tapoja, missä ihmiset työttöminäkin voivat olla hyödyksi ja saada osak-seen arvostusta). Yhteisiksi ryypiskelytiloiksi muodostuneet tilapäisrakennukset/-asunnot olisi saneerattava jne. Tarvittaisiin useiden viranomaisten ja järjestöjen toisi-aan tukevia toimia. Työryhmä ei kuitenkaan ole ehtinyt konkretisoimaan ehdotustaan.

Kun usein henkirikosten uhritkin ovat syrjäytyneitä, työelämän ulkopuolella, alkoholi-soituneita ja elävät puutteellisissa oloissa, edellä tarkoitetuilla toimilla voidaan pyr-kiä vähentämään alttiutta kuolla väkivaltaisesti. – New Yorkissa naisiin kohdistuvat henkirikokset vähentyivät vuodesta 1990 vuoteen 1997 kolmannekseen Bronxin mustien naisten keskuudessa. Mustien naisten riski kuolla henkirikokseen oli 1990 New Yorkissa 8-kertainen valkoisiin naisiin verrattuna. Näyttävän muutoksen on selitetty johtuneen mustien naisten taloudellisen aseman parantumisesta korkean väkivaltariskin asuinalueilla (Schramm 2001).

Mielenterveysongelmien merkitys henkirikoksissa on työryhmän käyttämien tietojen mukaan niin merkittävä, että ainakin seuraavat asiat on otettava harkittavaksi

koulun mahdollisuudet tunnistaa mielenterveyspalvelujen tarvetta varhaisen puuttumisen periaatteiden mukaisesti; ainakin joissakin nuorten tekemissä ”käsittämättömissä” henkirikoksissa nuoren ongelmat olisi pitänyt olla havaitta-vissa koulussa ja vaikka itse henkirikosta ei arvioitaisikaan mielenterveyshäiri-östä johtuvaksi, mielenterveyspalvelut olisivat voineet ehkäistä sen

- **nuorisopsykiatristen palvelujen kehittäminen yleensä ja puuttuminen vaikuttavin hoitotoimin nuorten mielenterveys-ongelmiin**, kun esim. kouluissa sellaisia havaitaan; henkirikoksiin

syllistyneistä alle 21-vuotiaista valtaosa arvioidaan koulussa moniongelmaisiksi ja noin kolmannes on ollut psykiatrisessa hoidossa, usein laitoshoidossakin; nuorten tekemien henkirikosten taustalla korostuvat mielenterveyden ongelmat, joihin on saatettua puuttuakin mutta ei vaikuttavin toimin

- mielenterveysongelmaisten **väkivaltarikollisten velvoitteellisen avohoidon selvittäminen**; tämä onkin jo sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän tehtävänä
- **mielenterveyden kriisipalvelujen kehittäminen ja erityisesti olemassa olevien palvelujen tekeminen tunnetuksi**; työryhmän aineistojen mukaan ainakin muutamassa henkirikostapauksessa vuodessa henkilö itse tunnistaa tilansa muuttuvan sellaiseksi, että pelkää olevansa vaaraksi itselleen tai muille, ja pyytää läheistään auttamaan; tällaiseen olisi palvelu, jota ei osata käyttää

Henkirikosten erityisen alttiisiin uhriryhmiin vaikuttaminen. Yleensä rikoksiin pätee, että ihmisten todennäköisyys joutua uhriksi vaihtelee jyrkästi. Tämä koskee väkivaltaakin. Henkilöön, joka kerran on joutunut väkivallan uhriksi, kohdistuu muuhun väestöön nähden monikymmenkertaisella todennäköisyydellä uutta väkivaltaa. Varsinkin parisuhdeväkivallalla on taipumus uusiutua, mutta tuntemattomaankin kohdistuvassa väkivallassa riski joutua uudelleen uhriksi on parikymmenkertainen verrattuna riskiin joutua ensimmäistä kertaa tällaisen väkivallan uhriksi (Carlstedt 2001; koskee Ruotsissa poliisin tietoon tulleesta rikollisuudesta laskettuja riskejä). Henkirikollisuudessa uhreihin on usein kohdistunut aikaisemmin väkivaltaa tai sen uhkaa. Siksi nk. *uusiutuvan uhriksijoutumisen ehkäisemisen strategia* voi olla kustannustehokas tapa ehkäistä henkirikoksiäkin.

Työryhmä ehdottaa, että

ainakin kokeillaan mahdollisuuksia siihen, että poliisi tai muu asiantuntija selvittäisi vakavan väkivallan (lähtien esim. henkirikosten yrityksistä) uhrien kanssa väkivallan uusiutumisen todennäköisyyttä ja monipuolisesti keinoja sen vähentämiseksi.

Toimilta, joilla pyritään vaikuttamaan henkirikosten eräiden uhriryhmien erityiseen alttiuteen joutua henkirikoksen kohteeksi, voitaisiin Suomessakin odottaa tuloksia. Niin suomalaisen (Lehti 2004a) kuin esimerkiksi australialaisen tutkimuksen (Mouzos 2000) mukaan henkirikosten uhreissa ovat selvästi yllidustettuina henkilöt, jotka eivät ole työelämässä. New Yorkin Bronxin alueella naisen todennäköisyys kuolla parisuhdetapossa laski vuodesta 1990 vuoteen 1997 kolmannekseen. Kysymys oli erityisesti mustista naisista, joiden todennäköisyys kuolla parisuhdetappoon on valkoisia olennaisesti korkeampi. Selitykseksi on esitetty mustien naisten sosiaali-ekonomisen aseman parantumista kyseisellä asuinalueella (Schramn 2001).

Tämä tarkoittaisi, että henkirikoksen uhriksi joutumisen todennäköisyyttä vähennettäisiin vastaavilla toimilla kuin edellä on esitetty tekijöiden rikosalttiuden vähentämiseksi vaikuttamalla näiden syrjäytyneisyyteen, alkoholisoituneisuuteen ja sosiaaliseen moniongelmaisuuuteen. On huomattava, että toimet saattavat vähentää myös tapatur-

maisten kuolemien riskiä: henkirikoksen uhri on yleensä hyvin samanlainen kuin palotapaturmassa kuollut.

2.2 Henkirikosten tilannetorjunta

Tilannetorjunnan menetelmiä on menestyksekkäimmin sovellettu rikoksiin, joita esiintyy runsaasti ja joissa on helppo tunnistaa ne yhteiset piirteet, joihin kannattaa pyrkiä vaikuttamaan. Yleensä tällaiset ovat omaisuusrikoksia tai lievähköä väkivaltaa. Henkirikokset ovat harvinaisia ja jokainen saattaa näyttää ainutkertaiselta. Kuitenkin myös henkirikoksissa voidaan löytää niin niiden esihistoriasta kuin itse tapahtumatilanteesta, vieläpä väkivallan käytön jälkeisistä tapahtumista seikkoja, joiden ollessa toisin, henkirikosta ei olisi tapahtunut tai se ei olisi johtanut hengenmenetykseen.

Tilannetorjunnan menetelmiä on yleensä systematisoitu erityisesti omaisuusrikosten ehkäisyä varten. Tuolloin korostuvat esimerkiksi toimet rikoksesta odotettujen hyötyjen vähentämiseksi. Näillä menetelmillä näyttäisi olevan merkitystä vain henkirikoksissa, joilla tavoitellaan jotakin aineellista tai aineetonta hyötyä. Tällaisiksi voidaan luonnehtia suomalaisista henkirikoksista vain harva. Seuraavassa kuitenkin tarkastellaan Clarcken ja Homelin kehittäemän ryhmittelyn mukaan henkirikosten tilannetorjunnan mahdollisuuksia (Clarke ja Homel 1997; katso myös Lehti 2004b).

Rikoksen tekemisen vaikeuttaminen

Tilannetorjunnan päästrategiana voidaan pitää menetelmiä, joilla vaikeutetaan rikosten tekemistä. Monien eri rikosten ehkäisyssä on havaittu, että suuri osa rikoksista jää tapahtumatta, jos tekemiseen tarvitaan vaikka vain vähänkin enemmän ponnistusta, osaamista tai välineitä. Menetelmäryhmille on annettu nimityksiä, jotka eivät helposti avaudu sovellettavaksi henkirikoksiin.

Onnistuakseen henkirikos edellyttää uhria, jonka tekijän toimin kuolee. Tämä ei riipu yksin tekijän toimista ja käyttämistä välineistä vaan myös uhrin ominaisuuksista. Lapsen ravistelu voi johtaa kuolemaan, mutta aikuinen ei kuole vastaavassa käsittelyssä. Näkökulma, johon harvemmin on kiinnitetty huomiota on, *voitaisiinko uhreihin vaikuttaa siten, etteivät he kuolisi yhtä helpolla.*

Työryhmän aineistot ovat osoittaneet, että henkirikosten uhreista monet ovat syrjäytyneitä ja alkoholisoituneita, mikä yleensä merkitsee heikkoa terveydentilaa. Periaatteessa **kansanterveyden toimet mahdollisten henkirikosten uhrien terveydentilan kohentamiseksi** vähentäisivät väkivaltakuolemia. Oikeuslääkärilausunnoissa saatetaan kiinnittää huomiota uhrin yleiskunnon ja muun terveydentilan merkitykseen esimerkiksi toteamalla, että uhrin huono terveys on myötävaikuttanut kuolemaan, tai että uhri ei olisi huonokuntoisempaan selvinnyt käytetystä väkivallasta.

Erityinen, jatkotutkimuksia vaativa kysymys on, mitä uhrien usein hyvin korkeat verenalkoholipitoisuudet ovat vaikuttaneet. Joskus oikeuslääkärilausunnossa on

viitattu mahdollisuuteen, että tällainen olisi vaikuttanut kuolemaa edistävänä tekijänä. Alkoholipoliittisten vaikuttamismahdollisuuksien ohella havainnolla saattaisi olla merkitystä selittämässä henkirikollisuuden runsautta maassamme.

Tärkein käytännön sovellutus koskee kuitenkin nykyisen lääketieteen mahdollisuuksia pelastaa sellaisen väkivallan uhri, joka ennen olisi menehtynyt saamiinsa vammoihin. Nykyisin kyetään joskus elvyttämään henkirikoksin jo kuollut uhri. Lääketieteen kehitys tulee edelleen parantamaan tähän mahdollisuuksia. Ratkaisevaa on riittävän nopea avun saanti. Siksi on

**tärkeää huolehtia nopean ja osaavan ensiavun saannista syrjäseuduil-
lakin.**

Työryhmän aineistojen mukaan ensiapu saadaan paikalle lähes poikkeuksetta suuremmitta viivytyksittä kun se on hälytetty. Suomessa henkirikosten erityinen ongelma on se, että moni henkirikos tehdään olosuhteissa, joissa paikalla on vain tolluttomassa humalassa oleva tekijä ja mahdollisesti yhä humaltuneita ryypyseuralaisia, jolloin hälytys tehdään vasta esimerkiksi seuraavana aamuna, jolloin uhrin henki ei enää ole pelastettavissa.

Hyvin monta väkivaltakuolemaa olisi Suomessa ehkäisty, jos väkivallan käyttötilanteessa olisi läsnä joku siinä määrin selvä, että kykenisi hälyttämään apua heti tapahtuman jälkeen, jolloin uhri olisi vielä pelastettavissa.

Havaintoa voi käyttää monien mahdollisuuksien konkretisointiin

- **alkoholin käytön ohjaaminen yleensä vähemmän humalahakuiseksi**
- **alkoholin käyttöä voidaan pyrkiä ohjaamaan tilanteisiin ja tiloihin, joissa on sosiaalista valvontaa**, kuten ravintoloihin
- **sosiaalista vastuuntuntoa ryypiskelytilanteissa voidaan pyrkiä edistämään asennekasvatuksella**; harkittavaksi tulee ottaa sekin, voitaisiinko ryypyseurueen jäsentä rangaista pelastustoimen laiminlyönnistä (tätä ei juuri ole käytetty)

Yksi käytännön sovellutus mahdollisuudesta vähentää henkirikoskuolemia mahdollisiin uhreihin kohdistuvin toimin rikoksen tekemistä vaikeuttamalla ovat luotiliivit tai vastaavat suojarusteet. Yleensä sellaiset ovat tarkoituksenmukaisia vain, jos kysymys on erityisistä vaarallisista tehtävistä. Sikäli kuin kysymys on johonkin muuhun rikokseen liittyvistä henkirikoksista, jälkimmäistä voidaan ehkäistä vaikeuttamalla edellisen tekemistä. Tästä ovat esimerkkinä taksiryöstöjen yhteydessä tehdyt henkirikokset. Taksiryöstöjä on ehkäisty esimerkiksi rajoittamalla kuljettajien käteiskassoja, suojaseinämällä tai valvontakameroilla. Suomessa kuitenkin muiden rikosten tekemiseen liittyvät henkirikokset ovat niin harvinaisia, ettei tällaisilla toimilla juuri niitä vähennetä.

Henkirikosta ei tapahtuisi, jos tekijä ja uhri eivät olisi kohdanneet (kyseisessä tilanteessa). *Tekijän mahdollisuutta kohdata uhri voidaan rajoittaa taikka tekijä voidaan ohjata muualle.*

Menetelmillä on paljon käyttöön otettuja sovellutuksia. Väkivaltarikollisten vapausrangaistukset ehkäisevät heitä rangaistusaikana kohtaamasta uhria. Välivaltari- kollisten mahdollisuudet lomiin ovat rajoitetut. Pakkolaitokseen vaarallisena rikoksente- kijänä eristetyn rangaistusaikaa voidaan jatkaa, jos hänet arvioidaan vaaralliseksi. Poliisin valvonnassa väkivaltarikolliset ovat erityiskohde, vaikka kysymys ei olisi- kaan mistään erityisestä toimenpiteestä. Menetelmää ei käytetä yksin väkivaltarikos- ten uusimisen ehkäisemiseksi. Esimerkiksi katsomoväkivaltaa on menestyksellä ehkäisty, ohjaamalla eri joukkueiden kannattajat katsomon eri osiin.

Lähestymiskiello on uusi oikeusjärjestelmän toimenpide, jonka nimenomainen tarkoitus on vaikeuttaa tekijän ja uhrin kohtaamista. Nyt on tehty mahdolliseksi, että väkivaltainen perheenjäsen (yleensä puolisoaan kohtaan väkivaltainen mies) voidaan velvoittaa muuttamaan pois kotoaan. Tarjolla on turvakoteja väkivallan uhreille. Väkivallan uhriksi joutumista pelkäävän on mahdollista saada yhteystietonsa salai- siksi ja ensimmäinen salainen turva-asunto on aloittanut toimintansa. Näillä mene- telmillä on erityisesti merkitystä naisiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan ja lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyssä.

Lähestymiskiellon ongelma on, että se ei tosiasiallisesti estä osapuolia kohtaamasta ja sen noudattamista ei valvota tehokkaasti. Oikeuskäytäntö on onneksi selventänyt, että sillä, jonka hyväksi lähestymiskiello on annettu, ei ole oikeutta myöntyä kahdenkes- kisiin tapaamisiin. Tapaamiset lähestymiskiellosta huolimatta ovat osoittautuneet erityisiksi riskitilanteiksi.

Työryhmä korostaa, että lähestymiskiellon valvontaan pitäisi ottaa teknologian suo- mia mahdollisuuksia. Lähestymiskiellon noudattaminen olisi valvottavissa nykytek- niikalla aukottomasti ja se tarjoaisi kiellolle laajentamismahdollisuuksia, esim. kos- kemaan tiettyjä paikkoja.

Oikeusministeriössä valmistellaan toimeksiantoa elektronisen valvonnan käyttöön- oton selvittämiseksi. Työryhmä korostaa, että tässä yhteydessä ei pitäisi selvittää ainoastaan sähköisesti valvottua kotiaarestia vankeusrangaistuksen vaihtoehtona vaan myös

elektronista valvontaa lähestymiskiellon noudattamisessa rikosten ehkäisyn näkökulmasta.

Työryhmä on lisäksi kiinnittänyt huomiota siihen, että lähestymiskiello ei kiellä aiheellisia tapaamisia. Tällaisten pitäisi aina tapahtua valvotusti ja

valvotun tapaamisen järjestämiseen olisi luotava palvelu.

Työryhmä erityisesti korostaa, että parisuhdetappojen ehkäisemiseksi tulisi

turvakotipaikkoja olla tarjolla riittävästi ja maantieteellisesti kattavasti huomioon ottaen myös sellaisten uusien asiakasryhmien kuin maahanmuuttajanaisten tarpeet.

Varsin usein henkirikosta on edeltänyt **tappouhkaus**, josta on saatettu ilmoittaa poliisillekin. Kun kokemus on osoittanut, että uhkaus yleensä ei toteudu, sellaisen vuoksi poliisi ei ryhdy toimiin. Tappouhkaukset voidaan enimmäkseen tulkita ajattelelmattomaksi puheeksi. Tilanne on toinen, jos uhkauksen esittäjän taustatiedoista voidaan päätellä, että uhkaus varsin suurelle todennäköisyydellä toteutuu. Työryhmän mukaan näyttää siltä, että

tappouhkaus on syytä ottaa vakavasti ainakin silloin kun sen esittää henkilö, jolla on

- **tuomio törkeästä rattijuopumuksesta ja**
- **ja tuomio jostakin väkivaltarikoksesta.**

Tuomio törkeästä rattijuopumuksesta merkitsee, että kyseessä on alkoholin suurkuluttaja, joka ei hallitse alkoholin käyttöönsä. Tuomio jostakin väkivaltarikoksesta merkitsee, että henkilöllä on suuri todennäköisyys käyttäytyä väkivaltaisesti (ainakin humalassa). Kummatkin asiat käyvät ilmi poliisin rekistereistä.

Työryhmä ehdottaa, että kyseisiin tilanteisiin **kehittäisiin automatiikka**, jossa poliisin saatua tiedon uhkauksesta vähintäänkin poliisi ottaisi yhteyttä uhkaajaan ja näin osoittaisi, että poliisi on tietoinen uhkauksesta (tämän mekanismin on havaittu eräiden muiden rikosten yhteydessä toimivan rikoksia ehkäisevästi). Uhkaus on itsessään rikos. Tilanteissa on perusteet lähestymiskiellolle.

Menetelmän, jossa mahdollinen rikosentekijä ohjataan muualle sellaisesta ympäristöstä, jossa rikosriski on suuri, sovellutus henkirikollisuuteen voisivat olla toimet *niiden asukaskollektiivien hajottamiseksi, joissa tiedetään esiintyvän väkivaltaa*. Usein kysymys on tilapäisasumisesta, jolle muutenkin pitäisi olla paremmat asumisen laatuvaatimukset täyttävä vaihtoehto.

Yksi selvä henkirikoksen riskitilanne on siirtyminen laajemmasta (ryyppy)seurueesta syrjemmälle välejä selvittämään. Todennäköisesti *useahko henkirikos vuodessa olisi jäänyt tapahtumatta ilman tällaista kahdenkeskistä välien selvittelyä, joissa tekijän olisi pitänyt tiedostaa väkivallan mahdollisuus*. Havaintoa kuitenkin voidaan käyttää vain ohjeena välttää tätä riskitilannetta.

Tekovälineet. Toimet, joilla vähennetään rikoksiin soveltuvien välineiden saatavuutta yleensä ja niiden käsillä oloa rikostilanteessa, kuuluvat keskeisiin tapoihin vaikeuttaa rikoksen tekemistä. Tilannetorjunnan opetuksia on, että rikoksen tekemiseen soveltuvan välineen saatavuus vaikuttaa todennäköisyyteen, että rikos tehtäisiin tätä välinettä käyttäen. Jos kyseistä välinettä ei ole käytettävissä, rikos saattaa jäädä

tekemättä. Mahdolliset vaihtoehtoiset välineet voivat olla hankalampia hankkia tai käyttää (esim. edellyttää erityisosaamista). Siksi monia rikoksia on onnistuneesti ehkäisty tekovälineisiin kohdistuvilla toimilla.

Henkirikosten tekovälineet ovat enimmäkseen puukkoja, keittiöveitsiä ja muita terä- tai lyömäaseita, jotka yleensä on teon ympäristössä helposti käsiin saatavissa (kahdessa kolmesta henkirikoksesta, jossa on käytetty jotakin asetta, se on tekopaikalta käsiin saatu). Henkirikos voidaan kuitenkin tehdä myös potkimalla, kuristamalla taikka muutoin aseetta. Tämä tarkoittaa, että näitä rikoksia tuskin olisi ehkäisty tekovälineitä kontrolloimalla. Poikkeuksen muodostavat terä- ja lyömäaseet, joilla tekijä on varustautunut ja joiden kuljettamista mukana voidaan rajoittaa. Tässä suhteessa uusi järjestyslaki kriminalisoi kattavasti vaarallisten esineiden valmistamisen, maahantuonnin ja kaupan sekä niiden ja toisen vahingoittamiseen soveltuvien esineiden (näihin luetaan teräaseiden ohessa keskeiset lyömäaseet) hallussapidon yleisellä paikalla. Ongelmana on, ettei kiellon noudattamista voida juuri valvoa ja rikokset paljastuvat sattumanvaraisesti, usein sellaisen muun vakavamman rikoksen yhteydessä, josta epäilty katsastetaan. Myöskään ei ole kovin helppoa kehittää menetelmiä, joissa mainittuja esineitä todennäköisimmin hallussa pitävät olisivat yleisillä paikoilla sellaisessa erityistarkkailussa, joka lisäisi paljastumisriskiä ja siten saattaisi vähentää niiden kuljettamista mukana.

Joissakin maissa on laajaltikin käytössä metallinpaljastimia ja läpivalaisulaitteita eräiden julkisten tilojen, myös koulujen ja ravintoloiden, sisäänkäynnin valvonnassa. Suomessa tuskin saavutettaisiin hyötyjä järjestelmien nykyistä laajemmalla käytöllä. Eräissä ravintoloissa käytetyt metallinpaljastimet saattavat pikemminkin vahvistaa ravintolan imagoa ”kovana” ja siten edistää väkivaltaa kuin aidosti sitä vähentää ja ravintolaväkivallan runsaudesta huolimatta ravintolat ja niiden ympäristöt ovat hyvin harvinaisia henkirikosten tekopaikkoja.

Paljolti utopiana lienee pidettävä sitä, että tuotesuunnittelussa otettaisiin huomioon esimerkiksi mahdollisuus käyttää puukkoja ja veitsiä henkirikoksiin (tietävästi suomalaisen viinapullo aikoinaan suunniteltiin lyhytkaulaiseksi, jotta sitä olisi huonompi käyttää lyömäaseena). Periaatteessa puukon kahva voitaisiin kuitenkin suunnitella sellaiseksi, että puukolla olisi jopa tavallista monipuolisempaa käyttöä työkaluna, mutta tällaisella puukolla olisi vaikeampi lyödä tappavasti toista. Kun tavallimmat puukot Suomessa ovat parin pohjoismaisen valmistajan tekemiä, ajatusta pitäisi kehitellä sen toteutuskelpoisuuden tarkemmaksi selvittämiseksi. – Keittiöveitsien suhteen saattaisi ”kuluttajaohje” olla kiinnittää huomiota veitsien muotoiluun niitä harkittaessa (esim. moniin käyttötarkoituksiin käy yhtä hyvin pyöreäpäinen veitsi) ja teräväkärkisiä tikarimaisia veitsiä, raskaita keittiökirveitä, fileerausveitsiä jne. säilytettäisiin ainakin talouksissa, joissa väkivallan riski arvioidaan olennaiseksi, ihannetapauksessa lukituissa kaapeissa.

Ampuma-aseiden osuus maamme henkirikoksissa on suhteellisen alhainen, mutta henkirikosten runsauden vuoksi ampuma-aseilla tehtyjen henkirikosten määrä suhteessa väestöön on verraten korkea. Vielä 1990-luvulla ampuma-ase oli tekovälineenä runsaassa viidenneksessä henkirikoksista, mutta se on viime vuosina tästä vähentynyt noin kuudennekseen, mikä tarkoittaa vajaata kahtakymmentä henkirikosta vuodessa.

Suomen aselainsäädännön voidaan erityisesti viimeisimpien uudistusten jälkeen katsoa rajoittavan suhteellisen tiukasti aseiden hallussapitoa, mutta maailmassa monet

maat kontrolloivat vielä tiukemmin aseiden hallussapitoa, ääriesimerkkinä Japani, jossa ampuma-aseella tehty henkirikos on hyvin harvinainen. Suomessa noin joka neljännellä kotitaloudella on (luvallinen) ampuma-ase. Osuus on suhteellisen korkea maaksi, jossa sotilaalliset syyt eivät ainakaan enää perustele kotitalouksien aseistautumista. Enimmäkseen kysymys on metsästysaseista ja metsästys on suosittu harrastus. Laillisten aseiden ohessa on aseita, joihin kantajilla ei ole lupaa ja joita on hankittu rikosten tekovälineiksi. Henkirikoksissa niiden osuus on huomattavasti korkeampi kuin arvioitu osuus maan asekanasta, mutta enemmistö ampuma-aseilla tehdyistä rikoksista on tehty tekijän laillisesti hallussa pitämällä aseella.

Martti Lehden vuotta 2002 koskeneen aineiston mukaan mainittuna vuonna aseenkantoluvan omanneista, luvallisella aseella tappaneista kuudesta syyllisestä viisi oli poliisin antamien tietojen mukaan alkoholin ongelmakäyttäjiä ja neljä yleisesti tunnettuja väkivaltaisuudestaan (huom! luvut koskevat vain osaa vuotta).

Poliisin pitäisi johdonmukaisesti olla myöntämättä alkoholin ongelmakäyttäjiksi tai väkivaltaisiksi tiedetyille henkilöille aseenkantolupaa ja peruuttaa voimassa oleva lupa, jos luvan haltijasta saadaan tietoja jotka viittaavat hänen alkoholisoituneen tai hän syyllistyy väkivaltarikokseen.

Voimassa oleva laki edellyttää tätä. Tällä saatettaisiin ehkäistä vuositasolla kymmenkunta henkirikosta, joissa noin puolessa uhri on nainen.

Ampuma-aseilla tehdyissä rikoksissa valtaosin on kysymys perheen sisäisistä ja sukulaisten välisistä riidoista, joissa tyypillistä on käyttää helposti käsiin saatavaa asetta. Tällä perusteella on epäilty, että nämä rikokset olisivat tapahtuneet, vaikka ampuma-asetta ei olisi ollutkaan saatavilla. Tämä pitäne paikkansa väkivaltatapahdumaa nähden, mutta ei sen seurauksiin. Lähietäisyydeltä metsästysaseella ammuttu laukaus on paljon suuremmalla todennäköisyydellä välittömästi tappava kuin esimerkiksi puukonisku, minkä vuoksi on realistista odottaa aseenkantoluvan johdonmukaisen peruuttamisen em. tilanteissa ehkäisevän hengenmenetyksiä.

Lisäksi pitäisi edelleen kehittää järjestelmiä, joilla saataisiin niin laittomasti hallussa pidetyt kuin aseet, joiden hallussapitoon ei ole varsinaista tarvetta, ”pois nurkista”. Aina on tarpeeton riski, että tällaisesta aseesta tulee henkirikoksen tekoväline. Kun ampumaurheilu keskittyy ampumaradoille ja järjestyneeseen seuratoimintaan, voitaisiin edellyttää, että ampumaseurat ottavat vastuun sellaisten tappavien aseiden turvallisuudesta säilytyksestä. Joissakin maissa urheiluammunnassa periaatteena on, että normaali harjoittelu- ja kilpailutoiminta tapahtuu esimerkiksi ilma-asein ja vasta lisensoidut parhaat ampujat saavat käyttää vaarallisempia aseita.

Riskien lisääminen

Riskien lisääminen tilannetorjunnan menetelmänä ymmärretään yleensä sellaisen valvonnan lisäämiseksi, joka lisää *todennäköisyyttä joutua rikoksesta kiinni*. Kun henkirikoksista valtaosa selvitetään ja henkirikosten tekijä on yleensä niin vahvassa humalassa, ettei ajattele kiinnijoutumistaan, menetelmällä on tässä merkityksessä

vain rajoitettuja mahdollisuuksia vähentää henkirikoksia nykyisestään. Se koskee lähinnä vain suunnitelmallisempia henkirikoksia.

Arvioidaan, että Suomessa ei juurikaan jää paljastumatta henkirikoksia. Tähän vaikuttaa **kuolemansyöntutkintajärjestelmä**, jota pidetään maailman kehittyneimpänä. Suomessa ei voi juuri kuolla ilman kuolemansyön suhteellisen varmaa toteamista. Henkirikoksiksi osoittautuneita epäilyjä käynnistyy vuosittain useitakin kuolemansyön tutkinnasta. Järjestelmässä, jossa poliisi ja kuolemansyöntutkijat toimivat yhteistyössä, on huolehdittu väärinkäytöksiä ehkäisevästä valvonnasta. Voidaan olettaa, että Suomen korkeat henkirikosluvut osaksi johtuvat siitäkin, että meillä paljastuu henkirikoksi sellaisia kuolemantapauksia, joissa muissa maissa ei epäillä väkivaltaa. Järjestelmällä on rikoksia ehkäisevä merkitys: arvioidaan, että eräät tunnetut ulkomaiset sarjamurhat olisivat olleet Suomessa mahdottomia, koska jo ensimmäinen kuolema olisi havaittu henkirikokseksi ja tekijä olisi joutunut rangaistuslaitokseen.

Henkirikosten selvitysprosentti on Suomessa korkea. Osin siihen vaikuttaa suomalaisten henkirikosten luonne: usein tekijät itse ottavat yhteyttä poliisiin; useissa henkirikoksissa alustavat tiedustelut paljastavat epäillyt (esim. saadaan selville, ketkä ovat ryypiskelleet sakissa, josta yksi kuolee) jne. Varmasti kuitenkin henkirikosten korkea selvitysprosenttia on myös seurausta poliisin korkeasta ammattitaidosta ja kehittyneestä välineistöstä. On tärkeä tulevaisuudessakin ylläpitää henkirikosten korkeaa selvitystodennäköisyyttä. DNA-analyysit antavat siihen entistä paremmat mahdollisuudet. Lisäksi monet valvontajärjestelmät (kuten monissa paikoissa käytetty kulunvalvonta, tilojen videovalvonta ja luonnollinen valvonta naapurustoissa edistävät) rikosten selviämistä. Henkirikoksissa on niin voimakas intressi rikoksen selvittämiseen, että eri valvontajärjestelmien tuottama tieto on voitava käyttää hyödyksi rikostutkinnassa.

Naapurit tai uhrin ystävät saattavat olla merkittäviä kykeneviä valvojia parisuhdeväkivallan ehkäisyssä. Uhrin ilmoitushalukkuudella on erityisesti merkitystä parisuhdeväkivallassa, jossa ongelma on sen yksityisyys: väkivaltaa käytetään yksityisasunnossa ja sitä salataan. Tämä voi johtaa, siihen että väkivalta jatkuu ja käy vakavammaksi. Parisuhdetapossa kuitenkin puoliso on säännönmukaisesti ensimmäinen epäilty ja usein se joka ottaa yhteyden poliisiin. Niin riskillä paljastua ulkopuolisille kuin riskillä, että parisuhdeväkivalta tulee poliisin tietoon, on näin ollen merkitystä yhtenä parisuhdeväkivallan ehkäisemisen keinona. Se koskee kuitenkin tappoja vain sikäli, kuin näin on mahdollisuus vaikuttaa jatkuvampaan ja pahentuvaan väkivaltaan, jollaista kuitenkin parisuhdeväkivalta ei aina ole.

Jos riskien lisäämisellä tarkoitetaan *riskiä epäonnistua* jonkin rikostilanteessa läsnä olevan valvojan vuoksi, menetelmällä olisi periaatteessa olennaistakin merkitystä suomalaisten henkirikosten ehkäisyssä.

Henkirikoksissa usein läsnä on vain tekijä ja uhri. Erityisesti tämä koskee parisuhdetappoja. Ryypyseuruetapoissa yleensä kaikki ovat niin vahvasti humalassa, että niistäkin puuttuu *kykenevä* valvoja, joka voisi vaikuttaa tapahtumien kulkuun.

Henkirikos tapahtuu hyvin harvoin - tämä koskee yhtä lailla suunniteltuja henkirikoksia kuin tolkkutomassa humalassa tehtyjä tappoja - jos paikalla on joku siten selvä että voisi rauhoittaa osapuolet, soittaa apua tms.

Edellä on avun hälyttämisen yhteydessä mainittu ne keskeisimmät tavat pyrkiä vaikuttamaan siihen, että läsnä oleva valvonta ehkäisisi henkirikoksia. Näiden lisäksi työryhmä on kiinnittänyt huomiota kahteen asiaan:

Sen aineistoissa on henkirikostapauksia, joissa naapurit ovat kuulleet väkivallan käytön ja mahdollisesti epäilleet tapahtuman vakavuutta, mutta eivät ole soittaneet poliisille. Tällainen yhteydenotto saattaa heikentää naapuruussuhteita – mikä on sinänsä järkevä perustelu puuttumattomuudelle, mutta naapuruussuhteethan eivät aidosti ole hyvät, jos tällaisessa tilanteessa ei reagoida. Siksi

yleisohje, jonka viranomaisten toivoisi tekevän ihmisille selväksi, on hälyttää poliisi, jos naapurustosta kuullaan vakavaan väkivaltaan viittaavia ääniä.

Ainakin jos tappelun jälkeen seuraa epäilyttävä hiljaisuus, kysymys voi olla juuri niistä tärkeistä hetkistä, jolloin uhri olisi vielä pelastettavissa.

Toiseksi viime vuosilta löytyy ainakin yksi henkirikos, jota oli edeltänyt toinen, josta useampi henkilö näyttää olleen tietoinen. Jos ensimmäisestä olisi ilmoitettu poliisille, toista todennäköisesti ei olisi tapahtunut. Esimerkki osoittaa, kuinka

tärkeätä on, etteivät henkilöt, joilla on tietoja henkirikosten paljastamiseksi, niitä salaile. Kun ilmoittajan turvallisuus voi olla vaarassa, pitää olla tarjolla menetelmät hänen turvallisuutensa takaamiseksi.

Hyötyjen vähentäminen

Hyötyjen vähentämisellä tarkoitetaan yleensä rikoksella tavoiteltuja aineellisia tai aineettomiakin (kuten jännitystä) hyötyjä. Tilannetorjunnassa tavallisesti käytetyt menetelmien ryhmittelyt ovat lähinnä omaisuusrikoksia varten. Suomessa tehdään hyvin vähän sellaisia henkirikoksia, joissa nimenomaan tavoitellaan toisen kuolemaa.

Henkirikokseen johtavan väkivallan käytössä saattaa kuitenkin olla paljonkin sellaista tavoiteltua, jota laajassa merkityksessä voidaan käsittää hyödyksi: henkirikoksia tehdään kostoksi, niillä voidaan osoittaa voimaa, aiheuttaa pelkoa, selvittää riitoja jne. Motiivien ryhmittely on mutkikasta: jossakin kuolemaan johtavassa parisuhderiidassa voi olla kysymys pyrkimyksestä ratkoa parisuhteen ongelmia lähtien siitä, jatkuuko suhde ylipäättänsä ja millä edellytyksillä, mahdollisesti hyvinkin konkreetteihin riidan aiheisiin (kenelle koira tulee parisuhteen päättyessä, on ollut aihe henkirikokseen), mutta samassa konfliktissa voi olla kysymys myös kostosta, mustasukkaisuudesta, kunniaista ja itsepuolustuksesta ja ehkä kaikista näistä.

Henkirikokset ovat pääsääntöisesti interaktiorikoksia, joissa väkivallan käyttö ja sen seuraukset on uhrin ja tekijän välinen vuorovaikutustapahtuma. Tämä vuorovaikutusprosessin kuluessa tekijän tavoitteet voivat muuttua. Uhrin ja tekijän välisen vuorovaikutuksen lisäksi muutkin paikalla olevat voivat siihen vaikuttaa. Esimerkiksi työryhmän käyttämissä esimerkeissä on parikin, jossa tekijä tuli ryyppyseurueeseen humalaisena rehentelemään aseillaan, jolla hän ampui, kun provosoitiin ”et uskalla”. Mahtailu muuttui kunnian puolustukseksi henkirikoksella. Henkirikoksen hyödyillä onkin tarkoitettava toisaalta niitä henkirikosten aiheita, jotka ovat itse konfliktin taustalla, että niitä aiheita, joita itse uhrin ja tekijän välinen vuorovaikutus (mahdollisesti muiden läsnäolijoidenkin käyttäytyminen) antaa kummankin osapuolen käyttäytymiselle.

Parisuhderiidaksi nimetyssä konfliktityypissä tavallisin aihe oli vuoden 2002 henkirikoksissa yleiset parisuhteen ongelmat, noin neljänneksessä erityisemmin mustasukkaisuus. Periaatteessa kummissakin voitaisiin ammattiauttamiselle vähentää aiheita parisuhteen konflikteihin ja ennen kaikkea kehittää taitoja niiden käsittelyyn. Olenaisinta kuitenkin henkirikosten ehkäisemiseksi olisi vaikuttaa siihen vuorovaikutusprosessiin, joka johtaa väkivallan käyttöön ja sitten sen kohtalokkaisiin seurauksiin.

Edellinen on siksi arka kysymys, että väkivallan käyttö ei saa olla koskaan puolustettavaa. Helposti käsitetään, että uhria syyllistetään, jos todetaan hänenkin käyttäytymisestään riippuvan, millaisiin seurauksiin väkivalta johtaa.

Siksi esimerkiksi avioliittoneuvoloissa, perheasiain sovittelussa ja muissa yhteyksissä, joissa ammattihenkilöstö kohtaa parisuhteen ongelmista kärsiviä, tulisi ottaa esille kysymys väkivaltatilanteen hallitsemisesta ja tähän liittyvästä sosiaalitekniikasta. Mieluusti asiasta valmisteltaisiin opasta. Kysymys on yleisistä ohjeista, kuten

- parisuhteen ongelmia ei yleensä kannata ruveta ratkomaan humalassa ja humalaisen kanssa
- väkivallan uhatessa perusstrategiana pitäisi olla vetäytyminen, ei väkivaltaan vastaaminen väkivallalla, eikä ylipäättänsä tällöin ole syytä jatkaa keskustelua aiheesta, josta riita alkoi
- varsinkin tilanteissa, jotka näyttävät toistuvan saman kaavan mukaan ja johtavan väkivaltaan, olisi pyrittävä irtautumaan tästä tunnistettavasta kaavasta
- olisi tunnistettava asiat, jotka provosoivat väkivaltaa ja vältettävä niitä
- ennustettaviin konfliktitilanteisiin voi turvaksi hankkia jonkin ulkopuolisen (esim. ystävättären vierailulle); tällainen ulkopuolisen läsnäolo on yksi tehokkaimmista keinoista ehkäistä väkivaltaa

Työryhmällä ei ole mahdollisuutta eikä kompetenssiakaan konkretisoida ehdotusta pitemmälle.

Koska sama ohjeisto paljolti soveltuu tuttavien välisiin konflikteihin, perusasiat voisivat olla yleistä ihmissuhdeopetusta koulussa.

Kosto tai kiusaussuhteen lopettaminen on suhteellisen yleinen motiivi henkirikoksissa. Niitä on arvioitu olevan kymmenisen prosenttia. Jonkinlainen vanha riidan aihe saattaa olla lähtökohta merkittävälle osalle henkirikoksia. Belgiassa on kokeiltu naapuruusriitoja varten sovitteluelintä, jonka palveluille osoitautui runsaasti kysyntää. Ranskalaisessa sovittelujärjestelmässä on korostettu sovittelua konfliktien tyhjentämiseksi ja väkivaltaisen ratkaisemisen ehkäisemiseksi. Englannissa on soviteltu etni-

siä ristiriitoja keskinäiskostojen menestyksekkääksi lopettamiseksi. Tässä on esimerkkejä sellaisista järjestelmistä, joiden kehittämistä kannattaisi kokeilla Suomessa. Niiltä kuitenkin voi odottaa tuloksia lähinnä henkirikoksia lievemmän väkivallan ehkäisyssä.

Syällisyyden voimistaminen

Henkirikoksissa moralisäännöt on sisäistetty ja niiden moraalisen paheksunnan korostamiseen tuskin on tarvetta. Säännöt ovat selkeät. Suomalaisessa kulttuurissa henkirikoksille ei ole tarjolla legitimoitiperusteita, joista tekijät löytäisivät oikeutuksen teoilleen ja joihin vaikuttamalla voitaisiin ehkäistä niitä. Niitä saattaa olla esimerkiksi poliittisen väkivallan ja ”kunniamurhien” suhteen joissakin yhteiskunnissa.

Sen sijaan on syytä kiinnittää huomiota siihen, että suhtautuminen humalaan on yhteiskunnassamme kaksijakoinen: toisaalta oikeusjärjestys lähtee siitä, että humalaan itsensä saattanut vastaa ankarasti tekemästään, toisaalta *kulttuurissamme humala on samalla keskeisin syy saada anteeksi humalassa tehdyt typeryydet*. Jatkotyössä kannattaa pohtia sitäkin, mikä merkitys tällä ristiriidalla on ja mitä mahdollisuuksia olisi

vaikuttaa yleisemmin kulttuuriin siten, ettei humala anna hyväksyntää teoillemme.

3. Tutkimus, seuranta ja suunnittelumenetelmät

Henkirikollisuudesta on ollut käytettävissä suhteellisen runsaasti tuoretta tutkimustietoa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on viimeisimpiin Rikollisuustilanne-katsauksiinsa sisällyttänyt useita henkirikollisuuden erityistarkastelujakin. Koska henkirikollisuus tulee poikkeuksellisen täydellisesti viranomaisten tietoon, sitä seurata ja tutkia tavallista paremmin poliisin tiedostoista ja muista virallislähteistä edellyttäen, että näihin kirjataan relevantit tiedot.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Poliisiammattikorkeakoulu ja sisäasiainministeriö ovat vuonna 2002 aloittaneet yhteistyössä henkirikostietokannan keräämisen. Henkirikosten tutkinnanjohtajien on huolehdittava siitä, että kustakin tutkittavana olevasta henkirikoksesta täytetään erityinen laajahko tiedonkeruulomake. Näin saadaan niin rikostutkinnallisiin kuin muihin tutkimus- ja suunnittelutarpeisiin monipuolinen tieto henkirikoksista. Ensimmäinen julkaistu raportti (Lehti 2004a) osoittaa, kuinka paljon muita tietolähteitä täsmällisempää ja rikollisuuden ehkäisyn kannalta relevanttia tietoa saadaan tällä keruumenetelmällä. Järjestelmä on henkirikoksia tutkivalle poliisikunnalle ylimääräinen ja melko suuritöinen tehtävä, jota kuitenkin eivät voi hoitaa yhtä hyvin muut henkilöt. Olisi huolehdittava, että määräaikaisena aloitettu projekti vakinaistetaan ja että se otetaan huomioon henkirikostutkintaan tarvittavissa henkilöresursseissa. Järjestelmän ulkomaiset esikuvat ovat osoittaneet sen hyödylliseksi harkittaessa toimia henkirikosten vähentämiseksi.

Jatketaan ja kehitetään Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen, Poliisiammattikorkeakoulun ja sisäasiainministeriön poliisiosaston käynnistämää henkirikosseurantaa.

Edellä on todettu kuolemansyyn tutkintajärjestelmän kehittyneisyys ja rikoksia ehkäisevä merkitys. Työryhmän käyttämät aineistot ovat osoittaneet, että oikeuslääkeopillisesta kuolemansyytutkinnasta voitaisiin saada valaistusta eräisiin sellaisiin kysymyksiin, jotka voisivat tarjota mahdollisuuksia edistää väkivallan vähentämistä. Siksi työryhmästä

on tärkeätä huolehtia kuolemansyyn tutkintajärjestelmän säilyttämisestä korkeatasoisena ja kehittää sitä palvelemaan henkirikollisuuden seurannan lisäksi väkivaltaisten kuolemien ehkäisytointen suunnittelua.

Useita onnettomuuksia (esim. kuolemaan johtaneita liikenneonnettomuuksia, suuronnettomuuksia, lento-onnettomuuksia) tutkitaan siten, että erityinen tutkijalautakunta selvittää, mihin kaikkiin seikkoihin vaikuttamalla samanlainen tapahtuma voitaisiin estää. Syyllisyyskysymys, jonka ratkaiseminen ohjaa henkirikostutkintaa, on tällaisessa onnettomuustutkinnassa toisarvoinen. Työryhmän käyttämän poliisin rikosilmoitusaineiston perusteella menetelmä vaikuttaisi lupaavalta keinolta löytää

sellaisia vaikuttavia toimia henkirikosten vähentämiseksi, jotka eivät nouse esiin tavallisessa henkirikostutkinnassa. Työryhmä ehdottaa, että

**erikseen päätettävä määrä henkirikoksia tutkittaisiin onnettomuus-
tutkintaperiaatteiden mukaan siten, että tehtävään asetettaisiin tutki-
jalautakunta, jonka tehtävänä olisi selvittää käytännössä mahdolliset
keinot, joihin vaikuttamalle voitaisiin samanlainen väkivaltainen
kuolema ehkäistä.**

Lähteet:

Carlstedt, Malena (2001): Upprepad utsatthet för brott. En utgångspunkt för brottsförebyggande verksamhet. BRÅ Rapport 2001:3. Stockholm

Clarke, Ronald ja Ross Homel (1997): A Revised Classification of Situational Crime Prevention Techniques teoksessa Lab, Steven (ed.) Crime Prevention at a Crossroads. Cincinnati

Kivivuori, Janne (1999): Suomalainen henkirikos. Teonpiirteet ja tekojen olosuhteet vuosina 1988 ja 1996. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 159. Helsinki

Lappi-Seppälä, Tapio (ed.) (2001): Homicide in Finland. Trends and Patterns in Historical and Comparative Perspective. National Research Institute of Legal Policy Publication No. 181. Helsinki

Lehti, Martti (2004a): Henkirikoskatsaus 2002. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 206. Helsinki

Lehti, Martti (2004b): Voidaanko tilannetorjunnan keinoin ehkäistä henkirikoksia? Haaste 1/2004

Mouzos, J (2000): Homicidal Encounters: A Study of Homicide in Australia 1989-1999. Research and Public Policy Series no. 28, Australian Institute of Criminology. Canberra

Schramm, Paul (2001): Is Homicide preventable?. Australian Institute of Criminology.

Weizmann-Henelius, Ghitta (2004): Violent Female Perpetrators in Finland – Personality and Life Events, Vaasa

Hannu Takala

Henkirikokset 2003

Aineisto

Seppo Santtila valitsi rikosilmoitusjärjestelmästä tasavälisellä otannalla joka kolmannen vuonna 2003 ilmoitetun täytetyn murhan, tapon tai lapsensurman, joka kahdeksannen henkirikoksen yrityksen (kaikki tapon yrityksiä) ja joka kolmannen kuolemaan johtaneen pahoinpitelyn (pahoinpitely tai törkeä pahoinpitely ja kuolemantuottamus).

Rikosilmoitusjärjestelmään kirjataan perustiedot ilmoitetusta rikoksesta: minä rikoksena sitä tutkitaan, miten se on tullut poliisin tietoon, ketkä siinä ovat osallisia jne. Ilmoitukseen kirjataan myös lyhyt tapahtumaselostus ja saatetaan liittää tutkijoiden muistiinpanoja. Tässä vaiheessa rikoksen oikeudellinen määrittely on säännönmukaisesti vakavin mahdollinen, tuomioistuimien saattaa tuomita murhana tutkittavan rikoksen tapoksi tai tapon yrityksen törkeäksi pahoinpitelyksi.

Aineisto tuli käsittämään kaikkiaan 34 täytettyä henkirikosta, kun siitä karsittiin toinen samaa rikosta koskeva ilmoitus ja ilmoitus, joka koski sodanaikaista tekoa, sekä yksi ilmoitus, jossa oikeuslääkärin tutkimuksen perusteella ei ollut syytä epäillä ulkoista väkivaltaa. Kahden KRP:lle tutkittavaksi siirretyn rikoksen tiedot ovat näissä ilmoituksissa niukat.

Henkirikosten (tapojen) yrityksiä tuli aineistoon kaikkiaan 37, kun siitä oli poistettu yksi, jonka vaihtoehtona olikin laitton uhkaus tai vaaran aiheuttaminen (jotka paremmin vastaavat kuvausta), sekä tapaus, jossa kysymys ei ollut rikoksesta. Siinä humalassa toikkaroinut ja sairaalahoitoon joutunut luuli kirurgin leikkausarpea puukotuksessa aiheutetuksi.

Pahoinpitelyn (tai törkeän pahoinpitelyn) ja kuolemantuottamuksen ilmoituksia tuli aineistoon kaikkiaan kymmenen tapausta, kun oli karsittu kaksi oikeuslääkärin lausunnon mukaan ei ulkoisesta väkivallasta johtunutta kuolintapausta. Näistä toiseen liittyi pahoinpitely, josta saadut vammat eivät kuitenkaan vaikuttaneet kuolemaan, toinen vaikuttaisi puhtaasti tapaturmaiselta.

Rikokset olivat tapahtuneet 2003 lukuun ottamatta mainittua sodanaikaista tapausta ja yhtä, toisen henkirikoksen tutkinnan yhteydessä paljastunutta edellisen vuoden henkirikosta.

Tutkimustehtävä

Suppeasta aineistosta pyrittiin selvittämään, *eroavatko henkirikosten yritykset täytetyistä teoista muutenkin kuin, että jälkimmäisissä uhri kuoli, ja jos eroavat, niin miten*. Ajatus oli, että yrityksiksi jääneet henkirikokset voisivat antaa vihjeitä siitä, miten hengenmenetyksiä voitaisiin vähentää. Yritykseksi jäänyt rikoshan on, jos tämä johtuisi jostakin interventioista, torjuntavoitto, koska rikollisuuden ehkäisyssä pyritään nimenomaan ehkäisemään rikosten seurauksia.

Pahoinpitelyn yhteydessä tapahtuneita kuolemantuottamuksia puolestaan selvitettiin tavallaan edellä mainitun kysymyksenasettelun kääntöpuolina: rikoksina, jossa seuraus ylittää tahallisen väkivallan. Niistäkin periaatteessa voisi löytyä ohjetta, kuinka seurauksen vakavuutta voitaisiin vähentää.

Lisäksi pyrittiin kiinnittämään huomiota kaikkeen sellaisiin rikosilmoitusten tiedoista ilmeneviin seikkoihin, joihin vaikuttamalla kuolema olisi mahdollisesti vältetty.

Yleiskuvaus aineiston henkirikoksista

Tekopaikka. Suomen kartalle merkittynä aineiston rikokset jakautuvat ympäri Suomea, henkirikosten yritykset ainakin silmämääräisesti katsoen samoin kuin täytetyt teot. Näistä tapausmääristä ei ole mahdollista päätellä kihlakuntaakohtaisista eroista rikosepäilyjen kirjaamisessa, vaikka sellaisiakin todennäköisesti olisi.

Aineisto ei riitä tarkastelemaan, olisiko nopea avunsaanti suurissa kaupungeissa verrattuna syrjäseutuihin yksi tekijä, joka edistäisi henkirikoksen jäämistä yritykseksi. Tätä varten pitäisi pystyä vakioimaan muitakin rikosten ominaisuuksia ja aineiston suppeuden vuoksi sitä voi tarkastella vain muuttuja kerrallaan. Muutamasta tapahtumakuvauksesta löytyy kuitenkin viitteitä, että seurausten kannalta ei ole merkityksentöntä, missä maan osassa rikos on tapahtunut.

Tekoaika. Täytetyt teot ja yritykset jakautuvat viikolle suunnilleen samoin, noin puolet viikonvaihteeseen (perjantai-illasta maanantai-aamuun). Vuorokaudenajoissakin näiden tietojen olennainen ero on vain se, että täytetyissä teoissa kellonaika useammin jää ainakin tutkinnan alkuvaiheessa epämääräisemmäksi, kun yrityksissä tapahtuma-aika voidaan määritellä esimerkiksi paikalle hälytetyn avun perustella. - Täytetyissä teoissahan on niitä, joissa tutkinta käynnistyy muun rikoksen tutkinnan tai kuolemansyytutkinnan synnyttämästä epäilystä taikka niitä ryypyseuruetappoja, joissa aamulla havaitaan, että joku on kuollut. Kuolemaan johtaneille pahoinpitelyille voidaan pitää suorastaan tyypillisenä, että tekoaika kirjataan järjestelmään epämääräiseksi: näistä moni rikostutkinta käynnistyy kuolemansyytutkinnasta ja väkivallasta tiedetään vain, että sitä olisi käytetty ennen sairaalaan joutumista; kuolema voi seurata vasta viikkojakin väkivallan käytön jälkeen jne.

Epäilty ja uhrit. Täytettyjen henkirikosten viidenneksessä epäilty oli nainen, uhreista neljännes oli naisia. Epäilty olivat keskimäärin 64 syntyneitä, uhrit samoin. Tappojen yrityksissä epäiltyjä oli useassa rikoksessa kaksi, yhdessä kolmekin. Myös uhreja oli enemmän kuin rikoksia. Naisten osuus oli kuudennes tappojen yrityksiin epäilyistä, viidennes uhreista. *Yritysten epäilty olivat keskimäärin 72 syntyneitä eli täytettyjä henkirikoksia nuorempia, uhrit 68 syntyneitä, hekin nuorempia kuin täytetyissä henkirikoksissa.*

Parisuhdetappoja oli täytetyistä henkirikoksista neljännes, yrityksissä viidennes, jos parisuhteelta edellytetään, että uhri ja tekijä elävät tai ovat eläneet avio- tai avoliitossa. Lisäksi aineistossa oli muutamia seurustelusuhteeseen tai jonkinlaiseen sukupuolisuhteeseen liittyneitä (erityisesti yrityksiä), mikä osoittaa myös parisuhdetappojen määrittelyn ongelmalliseksi. Yleensä epäilty on mies, uhri nainen, mutta poikkeuksia pääsäännöstä on.

Pahoinpitelyissä ja kuolemantuottamuksissa kaikki epäillyt olivat miehiä, uhreista kolme kymmenestä naisia (näistä kaksi parisuhteessa epäiltyyn). Epäillyt olivat keskimäärin samanikäisiä kuin täytetyissä henkirikoksissa, sen sijaan uhrin keskimäärin 48 syntyneitä eli *olennaisesti tekijöitä ja muiden henkirikosten uhreja vanhempia*. Näissä onkin tapauksia, joissa uhrin ikääntymisestä ja sairaalloisuudesta (alkoholi- soituneisuudesta) johtuva heikko kunto on merkinnyt, että verraten lieväkin väkivalta on johtanut kuolemaan.

Tiiviit rikosilmoitustiedot eivät anna mahdollisuutta kuvata epäiltyjä tai uhreja yksityiskohtaisemmin, mutta ammattinimikkeistä voi päätellä, että suhteellisen huonosti koulutettua joukkoa kummatkin ovat ja moni heistä on työtön tai (nuorehko) eläkeläinen. Muutamat ovat vailla vakinaista asuntoa ja joissakin tapahtumaselostuksissa kuvataan asuinolot muuten puutteellisiksi.

Niistä *korkeista alkoholipitoisuuksista*, joita epäiltyjen tai uhrien verestä on tapahtuman jälkeen mitattu, tiedämme, että *arviolta noin puolet epäillyistä ja huomattavan osa uhreista on alkoholin suurkuluttajia*. Joistakin oikeuslääkärilausunnoista käy ilmi alkoholista saadut terveysvauriot ja joskus todistajien kertomuksissa mainitaan tapahtumapaikka ryypiskelyyn käytetyksi asunnoksi. Alkoholi käytetään *sammumiseen asti* käy ilmi monesta tapauselostuksesta.

Huomiota kiinnittää *mielenterveyden ongelmiin liittyvät maininnat* näissä tiedoissa. Monesta epäilystä mainitaan, että hän on kärsinyt mielenterveysongelmista ja saanut hoitoakin niihin. Asunnosta löytyy psykelääkkeitä. Yhtä ryypypysakkia yhdisti se, että he kuuluivat samaan mielenterveystoimiston ryhmään. Jne.

Epäillyissä on jonkin verran niitä, joiden mainitaan sekoittaneen päänsä *alkoholin lisäksi jollakin muulla huumaavalla aineella*. Eräistä asunnoista löytyy merkkejä yhteyksistä huumausaineiden käyttöön, joistakin tutkintamuistioista paljastuu muu yhteys huumausaineisiin.

Kun niin mielenterveysongelmissa kuin huumeissakin on kysymys sattumanvaraisesti kirjattavasta tiedosta määrällistä merkitystä on syytä kuvata vain sanomalla, että näissä suppeissakin tiedoissa kummatkin näyttävät silmiinpistävän runsailta.

Kuolemaan johtaneita pahoinpitelyjä koskevissa selostuksissa kiinnittää huomiota se, että niissä suhteellisen lievä väkivalta on johtanut hengenmenoon. Tämä on määritelmällinen itsestäänselvyys, juuri siksi niitä ei tutkitakaan tappoina. Tyypillistä on, että niissä uhrin kuolema on johtuu heikosta terveydentilasta: normaali terve ihminen ei olisi tähän väkivaltaan kuollut. Uhrin terveydentilaa koskevia tietoja on henkirikoksissa ja niiden yrityksissä sisällytetty näihin asiakirjoihin vain sattumanvaraisesti (ruumiinavauksen suorittaneen tai tapon yrityksen uhria hoitaneen) lääkärin lausunnoista. Niistä muutamassa lääkäri nimenomaisesti pohtii uhrin humalan/alkoholisoituneen elintavan tai sairauksien merkitystä sille, mikä on väkivallan osuus kuolemaan. Kokonaisuutena tarkastellen aineisto näyttäisi antavan aiheen perusteellisempaan jatkotutkimukseen. Sen hypoteesi olisi, että *suomalaisen henkirikollisuuden runsaus osin johtuu väkivallan uhrien heikosta terveydentilasta* (mikä paljolti on yhteydessä raskaasti juopottelevaan ja syrjäytyneeseen elämään). Havainto saattaisi johtaa terveystoimintoihin interventioihin henkirikollisuuden vähentämiseksi.

Tekotapa. Ampuma-asetta käytettiin joka kuudennen täytetyn henkirikoksen tekemiseen, joka viides tehtiin kuristamalla ja lähes puolet puukottamalla. Lisäksi tekovälineenä käytettiin kiveä (jolla epäilty murskasi uhrin pään hypittyään ensin sen päällä),

kirvestä ja pöydänjalkaa, uhri potkittiin hengiltä ja vastasyntynyt lapsi jätettiin hoidotta. Tappojen yrityksiä hallitsee puukotus tekotapana: lähes kolme neljästä tapon yrityksestä on tehty puukolla. Ampumisia on suhteessa hieman harvemmin yrityksissä kuin täytetyissä teoissa. Tässä aineistossa pari tapon yritystä tehtiin kirveellä, yksi yritys lyömällä uhria vasaralla, viiltämällä rikkinäisellä pullolla ja potkimalla ja yksi oli yliajon ylitys.

Kuolemaan johtaneissa pahoinpitelyissä yhdessäkään ei tapausselostuksen mukaan käytetty ampuma- tai teräasetta. Niissä tekotapana oli lyöminen tai potkiminen taikka vain kovat otteet. Niissä tapauksissa (yksi viidestä), joissa jotakin välinettä oli käytetty, se oli jokin lyömäesineeksi tarjoutunut. Lähes yhtä monessa kuolemaan johtaneissa pahoinpitelyissä väkivalta olikin kirjattu pahoinpitelyksi kuin törkeäksi pahoinpitelyksi, mikä kuvaa väkivallan näissä arvioidun muutenkin suhteellisen lieväksi.

Parissa tapon yritykseksi kirjatussa puukotuksessa kuitenkin oli kysymys ainoastaan puukolla uhkaamisesta (mihin saattoi liittyä tappouhkaus) eikä kaikissa puukotuksissa aiheutettu haava ollut hengenvaarallinen. Monessa kuitenkin puukonisku olisi yhtä hyvin voinut olla kuolettava. Usein lääkäri arvioi, että uhri olisi menehtynyt, jos häntä ei olisi saatu riittävän aikaisin hoitoon. Yhdessä tapauksessa uhri oli jo leikkauspöydällä elottomana, mutta saatiin elvytettyä (toisaalta pöydänjalalla tapettu uhri onnistuttiin välillä elvyttämään, mutta tämä kuoli myöhemmin sairaalassa).

Tapahtumaympäristö, tausta ja tilanne. Taustoista tapahtumaselostukset kertovat hyvin vähän, tämä koskee niin henkilöiden taustoja kuin väkivallan syitä. Yleensä nämä ovat asioita, jotka selvitetään vasta tutkinnan edetessä. Tyypillinen selostuksista ilmi käyvä tausta – tämä ei ole yllättävää, kuten otetaan huomioon mitä edellä on sanottu ja muutenkin tiedetään alkoholin osuudesta – on *väkivaltatapahtumaa edeltänyt ryypiskely.*

Joistakin selostuksista käy ilmi, että epäillyn ja uhrin välillä on ollut jokin pitempiaikainen selvittämätön asia, naapuruusriita, velkasuhde tai päättyneestä parisuhteesta säilynyt kauna. Tapon yrityksiksi kirjatuissa tapauksissa on muutama vankilaan tai muuten rikollisyhteyksiin viittaava mainita. Vain muutamasta tapauksesta käy ilmi epäillyn aikaisempi väkivaltaisuus. Koska tällaiset asiat kirjataan tässä vaiheessa sattumanvaraisesti, määrällisestä merkityksestä ei voi sanoa mitään.

Tapahtumapaikkana niin täytetyissä henkirikoksissa ja niiden yrityksissä kuin kuolemaan johtaneissa pahoinpitelyissä kahdessa tapauksessa kolmesta yksityisasunto, yleensä uhrin tai epäillyn taikka molempien, harvemmin jonkin tuttavien. Lisäksi näitä rikoksia tehdään tällaisen asunnon läheisyydessä, portaikossa, pihalla tai ulkorakennuksessa. Loput eli yksi viidestä tehdään julkisilla paikoilla. Täytettyjen henkirikosten, yritysten ja kuolemantuottamusten välillä ei näyttäisi olevan eroa tapahtumapaikoissa.

Aineistosta laskettiin, kuinka monta paikalla olevaa tapausselostuksen mukaan on ollut rikostilanteessa. Joissakin selostuksissa tiedot ovat niukat ja saattaa olla, että paikalla olisi sellaisiakin henkilöitä, joita ei tutkinnan tässä vaiheessa vielä ole tiedetty. Kuitenkin runsaassa puolesta täytetyistä henkirikoksista tapahtumapaikalla on ollut vain epäilty ja uhri, yrityksissä vajaan puolesta. Yrityksissä on täytettyjä rikoksia selvästi useammin sellaisia, joissa tekoon epäiltyjä on useampia (tällaisia ovat mm. sellaiset taustaltaan epäselvät tapaukset, joissa pari-kolme miestä ampuu

tai viiltelee uhria kostoksi/”varoituksiksi”). Toisaalta uhreja on useampia, kun esimerkiksi ikkunan läpi ammutaan huoneeseen, jossa on kaksi tai useampia henkilöä.

Huomiota kuitenkin kiinnittää se, että täytetyissä tapoissa noin puolessa niistä selostuksista, joissa tapahtumapaikalla oli muukin henkilö tai muitakin, mainitaan kaikkien vahvasta (runsaan kahden promillen) humalasta, taikka ryypyseurueesta, jossa on sammuneita. Sen sijaan yrityksissä, jos paikalla on muu henkilö (tai muitakin), selostuksen mukaan tämä (nämä) näyttää olleen nämä näyttävät olleen selvänä tai suhteellisen selvänä. Yhdessä ryypyseurueessa tapahtuneessa tapon yrityksessä onkin maininta ”aika hyvin tolkuissaan” olleesta paikallaolijasta, joka näyttää soittaneen ambulanssin (tapauksessa uhri oli leikkauspöydällä kuolleen mutta saatiin elvytettyä). Niin ikä toisessa ryypyseurueessa tapahtuneessa tapon yrityksessä oli ainakin yksi paikalla olija (todennäköisesti hänkin ambulanssin hälyttäjä) aivan selvänä. Aineisto on suppea, mutta näyttäisi siltä, että jonkin selvän ulkopuolisen läsnäolo ryypiskelyn yhteydessä edistää todennäköisyyttä, että väkivalta ei johda hengenmenoon. – Tiedämme, että sivullisten, jotka jollakin tapaa voivat tulla väliin, läsnäolo ehkäisee ylipäättänsä väkivaltaa. Sekä täytetyistä teoista että yrityksistä löytyy esimerkkejä, kuinka epäilty ja uhri siirtyvät seurueesta selvittämään välejänsä toiseen huoneeseen, käytävään, pihalle taikka muuten syrjemmälle. Tämä osoittaa, että paikalla olevien ulkopuolisten läsnäolo ylipäättänsä ehkäisee väkivaltaa, kun taas välien selvittely syrjemällä on tietty riskitilanne.

Aineistossa on kaksi tapausta, joissa humalaiselle ampuma-aseella uhkailevalle sanotaan, ettei tämä uskalla ampua. Tällainen provokaatio lienee ollut ratkaiseva väkivallan käytön laukaisija.

Avunsaanti, ilmoitus ja muut tapahtumat väkivallan jälkeen. Yleiskuva aineistoista on, että ensiapu saadaan maassa hyvin nopeasti, kun ilmoitus hälytyskeskukseen on tehty. Joskus poliisi, joskus ambulanssi on ensiksi paikalla. Itse asiassa vain yhdessä tapauksessa tässä näyttää olleen varsinainen ongelma. Siinä poliisipartio oli hälytetty yksityisasuntoon, mutta se poistui päätelyään uhrin makaavan vain sammuneena; uhri havaittiin seuraavana aamuna kuolleeksi. Monessa yritykseksi jääneessä henkirikoksessa on *lääkäarin arvio, että uhri olisi menehtynyt ilman näin nopeaa apua, mikä korostaa kuinka merkittävää on avun nopea saatavuus.*

Ratkaisevaa on, koska yhteys hälytyskeskukseen otetaan. Tämä taas riippuu niin rikoksen luonteesta. Jos tekijällä on varsinainen tarkoitustahallisuus uhrin tappamiseen ja hän onnistuu sen toteuttamisessa, itse hän ei luonnollisestikaan ole hälyttämässä apua ja hän valitsee olosuhteet, joissa olisi mitä epätodennäköisintä, että joku muukaan sitä tekisi. Tällaisia rikoksia, joissa tutkinta käynnistyy löydettyä ruumis tai epäiltäessä johonkin katoamiseen liittyneen väkivaltaa, on kuitenkin vain pieni osa henkirikoksista. Enemmistöissä henkirikoksia tieto hälytyskeskukseen tulee muutamien tuntien sisään tapahtuneesta. Parisuhdetapoissa ja tapoissa joissa epäilty on uhrin tuttava, yleensä epäilty itse hälyttää apua. *Parisuhdetappojen valtaosassa epäilty oli soittanut ambulanssin/poliisin ja myönsi tappaneensa kumppaninsa (yrityksissä noin puolessa epäilty, puolessa uhri).* Yhdessä tapauksessa tämä kuitenkin tapahtui vasta pari päivää tapahtuman jälkeen epäillyn mennessä ilmoittautumaan poliisille. Niin parisuhdetapoissa kuin tuttavien välisissä on kuitenkin tapauksia, joissa hälytys tapahtuu vasta kun epäilty on humalaltaan niin selvinnyt, että tajuaa mitä on tapahtunut. Tällöin apua voi olla liian myöhäistä. Joskus epäilty soittaa ensimmäiseksi jollekulle muulle, joka sitten soittaa hälytyskeskukseen. Joskus

hälyttäjä on joku muu ryyppyseurueen jäsen. Hänen tilastaan riippuu hälytetäänkö apu heti vai vasta, kun hän havaitsee yhden seurueesta elottomaksi. Henkirikosten yrityksissä myös uhri voi olla avun hälyttäjä (näissäkin tekijä on usein avun hälyttäjä). Joskus uhrikin hakee apua ensimmäiseksi naapurista, josta soitetaan hälytyskeskukseen. Hälytyksessä voidaan kuitenkin salata väkivalta ja väittää uhrin loukanneen itsensä.

Nämä hälytyksen tekemistä/poliisin tietoon tulemistä koskevat tiedot eivät rikosilmoitusjärjestelmässä ole tarkkoja, ilmoittajaksi kun on usein merkitty poliisi ei hälytyksen tehnyt henkilö.

Toinen keskeinen tietointulotapa on kuolemansyytutkimukset. Näiden tapausten perusteella suomalainen tutkimusjärjestelmä näyttäisi erittäin kehittyneeltä, siinä paljastuu henkirikokset, jotka väkivaltana eivät ole tulleet poliisin tietoon (edellyttäen, että on tutkittava ruumis). Suomen kuolinsyytilastot ja poliisin henkirikostilastot ovatkin poikkeuksellisen yhtäpitäviä. Asialla on rikosentorjunnallinen merkityksensä: *kuolemansyytutkimuksesta käynnistynyt tuloksellinen rikostutkinta saattaa ehkäistä saman tekijä uuden henkirikoksen.*

Yleiskuva aineistosta on, että henkirikokset yleensä selviävät helposti: tekijä ilmoittaa hälytyskeskukseen surmanneensa jonkun, yrityksen uhri nimeää tekijän, paikalla olijat kertovat tapahtumista tai epäillyn henkilöllisyys selviää suhteellisen yksinkertaisin tiedusteluin. Siksi huomiota herättää aineiston henkirikos, joka näyttää olleen varsin monen tiedossa, mutta rupesi selviämään vasta toisen tapahduttua. Tämä muistuttaa, *minkä riskin henkirikosta salaavat ottavat sellaisen uusiutumista.*

Pohdinta

Enimmäkseen tämän selvityksen aineisto osoittaa suomalaisesta henkirikollisuudesta samat seikat, kuin esimerkiksi Janne Kivivuori ja Martti Lehti ovat todenneet laajempiin aineistoihin perustuvissa tutkimuksissaan. Tällaisia ovat ennen kaikkea henkirikollisuuden ja viinan yhteys: henkirikosten tekijät ja usein uhritkin ovat alkoholin suurkuluttajia ja ilmeisen alkoholisoituneita ja myös tekohetkellä yleensä vahvasti päihtyneitä. Tekijät ovat yleensä siinä määrin humalassa, että rikoksen tahallisuus on pelkkä juridinen konstruktio: itse hankittu päihtymys ei poista tahallisuutta, vaikka eihän vahvassa humalassa tajuta käyttäytymisen merkitystä eikä mielletä puukonien seurausten todennäköisyyksiä. Suomen henkirikollisuus saattaisi olla hyvinkin vähäistä kansainvälisesti verrattuna, jos verrattaisiin vain aidosti tahallisia henkirikoksia.

Toinen keskeinen piirre on henkirikollisuuden yhteys syrjäytyneisyyteen (mikä taas on yhteydessä alkoholisoituneeseen elämäntapaan). Vaikka rikosilmoitusten tiedot ovat niukkoja, ammattinimikkeet paljastavat niukkaa koulutusta, työttömyyttä, asunnottomuutta jne.

Ehkä kolmanneksi peruspiirteeksi voisi mainita mielenterveysongelmien runsauden. Martti Lehden tutkimuksen mukaan mielenterveyden häiriöistä johtuisi yksi kymmenestä rikoksesta, mielenterveyden ongelmia näyttää kuitenkin olevan ainakin kaksinkertaisella osuudella. Mielentilatutkimukset, jotka tehdään syystakeisuusarviointia

varten, eivät anna totuudenmukaista kuvaa mielenterveysongelmien laajuudesta. Psykelääkkeistä ja alkoholista voi seurata arvaamaton päihtymystila.

Tehtävänasettelun, eroavatko täytetyt henkirikokset yrityksistä siten, että havaintoja voitaisiin käyttää rikollisuuden ehkäisytoimen suunnitteluun, kannalta tulokset näyttäisivät laihoilta. Täytetyt henkirikokset ja henkirikosten yritykset ovat varsin samanlaisia. Silmiinpistäviä eroja ei löytynyt. Tämä paljolti johtuu siitä, että henkirikoksia hallitsee tekotapana puukotus: se onko veitsenisku kuolettava, riippuu mitä suurimmassa määrin sattumasta. Jo tästä syystä täytetyt henkirikokset ja niiden yritykset vaikuttavat hyvin samanlaisilta sellaisessa karkeassa tarkastelussa, jonka pienet tapausmäärät sallivat.

Henkirikosten yrityksiä tutkitaan sellaisia kohti ampumisia, puukotuksia ja muuta väkivaltaa, joissa tekijän tarkoitus on ”varoittaa”, ”opettaa” jne. Muutamat tapauskuvaukset kertovat sellaisesta instrumentaalista väkivallasta, jossa näyttäisi todennäköisemmältä, että tekijä on pyrkinyt välttämään uhrin kuolemaa kuin aiheuttamaan sen. Rubrisointi mahdollisesti muuttuikin tutkinnan edetessä syytteesen ja sitten tuomioistuinkäsittelyyn. Yrittäminen arkikielisessä merkityksessä tarkoittaisi, jonkin tavoittelemista. Siitä yrityksissä ei ole kysymys, vaan sellaisesta puukoniskusta, ampumisesta tai kuristamisesta, josta jollakin todennäköisyydellä olisi saattanut seurata hengenmeno.

Yrityksissä on tekohetkellä paikalla, useammin muitakin kuin tekijä ja uhri, joiden kesken ”yksityisyydessä” täytetyt henkirikokset yleensä tehdään. Osin tämä johtuu siitä, että yrityksissä on edellä mainittuja kahden-kolmen joukolla annettuja ”varoituksia”, mutta muutenkin aineisto tukee käsitystä, että useamman henkilön läsnäolo ehkäisee väkivaltaa ja sen kohtalokkuutta. Erityisesti ryppyseurueissa tapahtuneita henkirikoksia ja niiden yrityksiä tarkasteltaessa näyttää sitä, että yhdenkin tolkuissaan olevan läsnäolo edistää henkirikoksen jäämistä yritykseksi. Tuollaisen ryppyseurueväkivallan kannalta ongelmallisia ovat tilanteet, joissa kaikki ovat niin humalassa, etteivät kykene oikealla tavalla reagoimaan tapahtuvaan ja tarvittaessa hälyttämään välittömästi apua. – Huomattakoon kuitenkin, että tulos, jolla saattaisi olla merkitystä interventioita harkittaessa, on suppeaan tapausmäärään ja niiden puutteellisiin kuvauksiin perustuva vaikutelma, joka tulisi todentaa laajemmilla aineistoilla.

Toinen suhteellisen varma johtopäätös on pikaisen avun merkitys. Henkirikosten yrityksiä koskevissa tapauselostuksissa on useitakin, joissa oikeuslääkäri esittää käsityksensä, että uhri olisi menehtynyt ilman pikaista apua. Korkeatasoisen nopean ensiavun saatavuus myös syrjäseuduilla (väestömäärään nähden korkeimmat henkirikostiheydet löytyvätkin juuri harvaanasutuilla alueilla Suomea) on tärkeä keino ehkäistä kuolemaan johtavaa väkivaltaa (huomattakoon puolestaan, että lääketieteen kehitys on vähentänyt väkivallan kuolettavuutta). Avun viivästyminen johtuu enimmäkseen kuitenkin siitä, että kukaan paikalla oleva ei ole kunnoltaan kykenevä hälyttämään apua.

Erityisesti kuolemaan johtaneita pahoinpitelyjä koskevat tapaukset osoittavat, että kuolema ei yksi johdu käytetystä väkivallasta. Myös uhrin terveydentilalla on merkitystä sille, miksi vaikutukset muodostuvat. Tässä suhteessa täytettyjä ja yritykseksi jääneitä henkirikoksia koskevat kuvaukset ovat tiedoiltaan liian suppeat varmojen johtopäätösten tekemiseen, mutta näyttäisi varsin todennäköiseltä ja aiheelliselta jatkotutkimuksin varmistaa, että moni henkirikoksen uhrina kuollut on kuollut huonokuntoisuuttaan. Tällöin erityisesti syrjäytyneen ja alkoholisoituneen väestön

yleistä terveydentilaa kohentavat terveystoimenpiteet voisivat olla yksi keino ehkäistä väkivaltaisia kuolemiakin.

Hannu Takala

Irlannin ja Suomen henkirikollisuuden vertailu

Suomen henkirikollisuus lähes kolmella vuosittain kuolleella 100 000 asukasta kohti on ollut EU:n jäsenmaiden runsainta ennen äskettäistä laajentumista, jossa unioniin liittyi itäisen Euroopan runsaan henkirikollisuuden maita. Irlanti puolestaan on alle yhden kuolleen keskimääräisellä vuotuisella suhdeluvulla ollut yksi maailman alhaisimman henkirikollisuuden maista. Luvut perustuvat kuolinsyytilastoihin. Tahallisten täytettyjen henkirikosten poliisin tilastoimiin määriin perustuvat suhdeluvut eivät olennaisesti muuta asetelmaa. Poliisi tilastoi Irlannissa 1992-1996 vuosittain keskimäärin 41 henkirikosta, niissä kuolleiden keskimäärän ollessa keskimäärin 43. Vuosituhannen vaihteeseen henkirikollisuus on Irlannissa hieman kasvanut.

Enda Dooley on analysoinut henkirikollisuutta Irlannissa viisivuotiskautena 1992-1996 (Homicide in Ireland 1992-1996, Department of Justice, Equality and Law Reform 2001). Koska Irlannissa henkirikosten vuosilukumäärät ovat pieniä ja satunnaisvaihtelut suuria, siellä onkin käytettävä useamman vuoden keskiarvoja luotettavan kuvan saamiseksi. Dooleyn aineisto perustuu poliisin tiedostoihin, joista tiedot on koottu erityisellä lomakkeella. Perustiedot näyttävät olevan samat kuin Suomessa käytettävässä henkirikosten seurantajärjestelmässä, jonka käyttöönoton ensimmäisen seitsemän kuukauden tiedot on Martti Lehti on analysoinut (Henkirikoskatsaus 2002, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 206, 2004). - Lehden aineisto on vain osa vuotta, mikä tapausmäärinä vastaa Irlannin kahden vuoden henkirikollisuutta.

Aineistoissa on pieniä rikosmääritelmistä (esimerkiksi kuolemaan johtaneita pahoinpitelyjä ei ehkä ole samassa laajuudessa irlantilaisaineistossa kuin suomalaisessa) ja tilastointikäytännöistä (Irlannissa käytetään tapausta perusyksikkönä, kun Suomessa yksikkö on yleensä rikos, mikä aiheuttaa pienen eron rikoksissa, joissa tekijöitä on useita) johtuvia eroja. Lisäksi oletetaan, että suomalainen kuolinsyyn tutkintajärjestelmä paljastaa poikkeuksellisen hyvin kuolemantapaukset, joissa on aiheutta epäillä väkivaltaa, ja siten käynnistää rikostutkimuksia enemmän kuin muualla. Mainitut seikat saattaisivat jonkin verran tasoittaa Suomen ja Irlannin huomattavaa eroa henkirikostiheydessä, mutta eivät selitä sitä pois. Ne eivät liioin häiritse vertailua, jossa kiinnitetään huomiota vain kummankin maan henkirikosten ominaispiirteiden silmiinpistäviin eroihin.

Tällaisia on ensiksikin henkirikosten uhrien ikä. Irlannissa ikäpiikki on tarkasteltaessa uhrien määrää suhteessa saman ikäryhmän väestöön nuorissa aikuisissa, 20-29 -vuotiaissa, Suomessa henkirikoskuolleisuuden huippu ikäryhmässä 40-49 -vuotiaat. *Irlannissa henkirikoksissa kuolleet ovat siis olennaisesti nuorempia kuin Suomessa.* Sama koskee tekijöiden ikää: *Irlannissa tekijät ovat keskimäärin 30-vuotiaita, Suomessa kymmenen vuotta vanhempia.*

Naisten osuus niin rikosten tekijöistä kuin uhreistakin on kummassakin maassa suunnilleen sama: yksi kymmenestä tekijästä on nainen, uhreista runsas neljännes. Martti Lehden vuoden 2002 aineistossa naisuhrien osuus oli poikkeuksellisen korkea, mistä syystä myös miesten tekemien naisiin kohdistuneiden tappojen osuus tässä

Lehden aineistossa oli Irlantia korkeampi. Siten näidenkin tapausten osuus useamman vuoden keskiarvona on samaa tasoa kummassakin maassa.

Naisten uhrin ovat kummassakin maassa lähes poikkeuksetta puolisoita ja perheen jäseniä, miesten tekemät henkirikokset kohdistuvat Irlannissa hieman useammin tuntemattomiin kuin Suomessa (Irlannissa 27 prosenttia, Suomessa 23).

Olenaisesti selvempi ero sen sijaan on rikosten tapahtumapaikoissa: *Irlannissa puolet henkirikoksista tehdään ulkotiloissa, erityisesti julkisissa ulkotiloissa, kun Suomessa yksityisten ja julkisten ulkotilojen tekopaikkojen yhteenlaskettu osuus ei ole edes viidennestä.* Asia on yhteydessä ikäjakautumaan, Suomessakin nuorten väkivalta on julkisinta.

Irlannissakin on katsottu rikosten maantieteellistä jakautumaa poliisipiiriin pohjalta. Rikostiheys vaihtelee huomattavasti alueittain. Korkein se on Limerickissä, seuraavaksi korkeinta Dublinissa ja sitten Tipperaryssa. Dooleyn tutkimus esittää ainakin osaselitykseksi kurjistumisen urbaaneilla alueilla. Lehden tulokset niin ikään osoittavat henkirikollisuuden suuria alueellisia eroja, jotka lisäksi ovat jyrkentyneet (esimerkiksi Uudenmaan henkirikostiheys nykyisellään alittaa Irlannin keskimääräisen tason). Suomessa henkirikollisuus ei kuitenkaan ole yhteydessä urbaaniin kurjistumiseen vaan aluepoliittiseen resurssien uusjakoon, jossa heikoille jäänyt osa maasta on väkivaltaistunut entisestään. *Väkivaltaan yhteydessä olevat kurjistumisongelmat paikantuvat Irlannissa suuriin kaupunkeihin ja niiden liepeille, Suomessa pohjoisen ja idän muuttotappiokuntiin.*

Kummassakin maassa rikokset tehdään illalla tai yöllä. Irlantilaisraportti käyttää karkeampaa vuorokaudenaikajakoa kuin suomalainen, jolloin mahdollisia vähäisempiä eroja ei näe.

Vaikka suunnitelmallisuuden arviointi on vaikeaa ja varmastikaan aineistoissa ei ole käytetty samoja kriteereitä, huomionarvoista on, että *irlantilaisista henkirikoksista yli puolet arvioidaan suunnitelmallisiksi ja loput luonnehdittu pääasiassa impulsiivisiksi, kun suunnitelmallisten henkirikosten osuus arvioidaan Suomessa noin kolmanneksi.* Rikosten motiivit on aineistoissa luokiteltu eli tavoin. Kuitenkin kummassakin maassa joka toinen henkirikos on luokiteltu jostakin riidasta seuranneeksi. Ryöstön tai raiskauksen toteuttamiseksi, kostoksi tai mustasukkaisuudesta tehdyt merkitsevät osuuksina muutamia prosentteja. Huomiota kuitenkin kiinnittää, että ”psykiatristen tapausten” osuus yltää Suomessa kymmeneen prosenttiin ja Irlannissakin se on merkittävä vaikka pienempi kuin Suomessa.

Suomessa kolmannes henkirikoksista tehdään teräaseella ja vain 14 prosenttia käyttäen ampuma-asetta (vuoden 2002 aineisto, aiemmin ampuma-aseella tehtyjen rikosten osuus ollut runsaassa viidenneksessä). Irlannissakin teräase on yleinen henkirikoksen tekoväline, mutta ampuma-aseet ovat tekovälineenä niitä yleisempiä, 27 prosenttia henkirikoksista tehdään siellä käyttäen ampuma-asetta.

Tekijöiden ja uhrien suhde henkirikoksissa jakautuu Suomessa ja Irlannissa siten, että Suomessa parisuhdetappoja on henkirikoksista 20 prosenttia kun Irlannissa vain 12 prosenttia. Henkirikoksia, joissa tekijä ei tunne uhria, on Irlannissa olennaisesti enemmän kuin Suomessa, varsinkin verrattaessa Suomen vuosien 1998-2000 tietoihin (Lehden vuoden 2002 aineistossa osuus oli mm. Myyrmannin pommi-iskun vuoksi poikkeuksellisen korkea). Kummassakin maassa rikokset tapahtuvat enimmäkseen tuttavien tai (muuten ryyppy-)seurueeseen kuuluneiden kesken.

Yksi selvimpiä eroja Irlannin ja Suomen henkirikosten välillä on siinä, kuinka osapuolet ovat päihtyneitä. Irlannissa 45 prosentissa henkirikoksia sekä tekijä että uhri ovat selviä, Suomessa alle 20 prosentissa. Molemmat osapuolet ovat päihtyneitä Irlannissa harvemmassa kuin joka kolmannessa henkirikoksessa, Suomessa melkein kahdessa kolmesta. Päihtymystä ei aineistoissa ole todettu verimittauksin eivätkä tulokset ole aivan tarkkoja, mutta kuvannevat totuutta. Ero merkitsee, että runsaat puolet Suomen ja Irlannin henkirikollisuuden tasoerosta selittyy niiden henkirikosten runsaudella Suomessa, joissa ainakin toinen osapuoli on humalassa.

Suomen ja Irlannin alkoholinkulutuksessa on runsaasti yhtäläisyyksiä. Irlannin alkoholinkulutus runsaalla 12 litralla ylittää Suomen. Sielläkin harvat juovat päivittäin, mutta juotaessa juodaan runsaasti. Samoin kuin Suomessa, sellaisten rikosten osuus, joissa tekijä on päihtynyt, on korkea (poliisin tietoon tulleissa henkilöön kohdistuvista rikoksista puolet on tällaisia) ja vielä korkeampi on päihtyneiden osuus erilaisissa järjestyshäiriöissä. *Ilmeisesti kuitenkin juomistilanteet ovat Irlannissa erilaisia, sosiaalisempia ja kontrolloidumpia siten, ettei voimakaskaan päihtymys tuota tappoja.* Suomen ja Irlannin kulttuurissahan on perusero: Irlanti on katolinen maa.

Suomen ja Irlannin vertailu paikantaa Suomen henkirikollisuuden runsauden taloudellisesti taantuvan Suomen työelämän ulkopuoliseen ja muutenkin syrjäytyneeseen ja alkoholisoituneeseen väestöön ja tämän ryypysakeissa (joka voi olla perhepiiri-kin) tapahtuvaan tolkkutomaan ryypiskelyyn. Tämä Martti Lehden pohjoismaisella vertailulla osoittama tulos vahvistuu näin Suomen ja Irlannin vertailusta. *Tämä suomalaisen ongelman paikantaminen selittää suurimmaksi osaksi kaikki muutkin erot, jotka edellä on havaittu verrattaessa Suomen henkirikollisuutta maahan, jossa henkirikollisuuden taso on Euroopan alhaisimpia.*